

## บทที่ ๒

### ความงามในเชิงสุนทรียะ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาความงามในเชิงสุนทรียะ ประกอบไปด้วย ความหมาย ขอบเขตของสุนทรียศาสตร์ สุนทรียะตามแนวคิดของตะวันตกในยุคต่างๆ ซึ่งแบ่งไว้หลายยุคและมีนักปรัชญาหลายท่านที่แสดงทัศนะในเรื่องสุนทรียะนี้ และสุนทรียะตามแนวคิดของตะวันออก โดยจะเน้นปรัชญาอินเดียเป็นหลัก มีทั้งพุทธ พราหมณ์ เป็นต้น หลักทฤษฎีความงาม ๔ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective theory) ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective theory) ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative theory) และทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent theory of value) ประสบการณ์สุนทรียศาสตร์ และเกณฑ์การตัดสินความงาม พร้อมทั้งบทสรุปในท้ายบท โดยมีรายละเอียด ดังนี้

#### ๒.๑ ความหมายและขอบเขตของสุนทรียศาสตร์

##### ๒.๑.๑ ความหมายของสุนทรียศาสตร์

สุนทรียศาสตร์ เป็นวิชาว่าด้วยสิ่งที่สวยงามหรือไพเราะ คำว่า Aesthetics มาจากภาษากรีกว่า Aisthetikos = รู้ได้ด้วยสัมผัสสุนทรียธาตุ (Aesthetical elements) ซึ่งมีอยู่ ๓ อย่าง คือ ความงาม (Beauty) ความแปลกหูแปลกตา (Picturesqueness) และความน่าทึ่ง (Sublimity) คำว่า “สุนทรียศาสตร์” มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “สุนทรียะ” แปลว่า ดี งาม สุนทรียศาสตร์จึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่าวิชาที่ว่าด้วยความงาม สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) บัญญัติโดยนักปราชญ์ชาวเยอรมันชื่อ อเล็กซานเดอร์ โบมการ์เต้น (Alexander baumgarten ,๑๗๑๘-๑๗๖๒) โดยนำรากศัพท์มาจาก ภาษากรีกว่า Aistheticos แปลว่า ความรู้สึกทางการรับรู้ (Sense preception) โดยมีที่มาจากปราชญ์สมัยกรีกทั้งหลาย เช่น อริสโตเติล เพลโต ได้ถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับความงามในด้านต่าง ๆ เช่น ความงามคืออะไร ค่าของความงามนั้น เป็นจริงที่อยู่โดยตัวมันเองหรือไม่ หรือว่าค่าของความงามเป็นเพียงข้อความที่เราใช้กับสิ่งที่เราชอบ ความงามกับสิ่งที่งามสัมพันธ์กันอย่างไร มีมาตรการตายตัวอะไรหรือไม่ ที่ทำให้เราตัดสินได้ว่า สิ่งนี้งามหรือไม่งามอย่างไร ปัญหาเกี่ยวกับความงามดังกล่าว ได้มีการถกเถียงกันมาตลอด ซึ่งโบมการ์เต้น ได้มีความสนใจในปัญหาความงามนี้มาก จึงได้ทำการค้นคว้ารวบรวมความรู้เกี่ยวกับความงามนี้ มาไว้ที่เดียวกัน อีกทั้งได้พัฒนาความรู้นี้ เพิ่มเติมให้มีเนื้อหาสาระเข้มข้น แล้วตั้งชื่อวิชาที่เกี่ยวกับความงามหรือวิชาเกี่ยวกับความรู้สึกทางการรับรู้ความงามของมนุษย์ว่า Aesthetics

ส่วนในภาษาไทยใช้คำว่า " สุนทรียศาสตร์" เป็นคำแปลจากคำ Aesthetics โดยมาจากคำสมาส สองคำ คือ สุนทรีย+ศาสตร์ สุนทรีย แปลว่า ดี งาม ศาสตร์ แปลว่า วิชา ความรู้ ถ้าแปลตรงตัวตามรากศัพท์ สุนทรียศาสตร์ ก็คือ วิชาความรู้ว่าด้วยความดีงาม

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้คำนิยามและความหมายของสุนทรียศาสตร์ไว้โดยเฉพาะอีกมากมาย ดังจะยกตัวอย่างที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. พจนานุกรมศัพท์ศิลปะไทย-อังกฤษ พ.ศ.๒๕๓๐ นิยามว่า สุนทรียศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่งาม ไพเราะ หรือรื่นรมย์ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรืองานศิลปะ<sup>๒</sup>

๒. หนังสือศิลปสงเคราะห์ โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี นิยามว่า สุนทรียศาสตร์ หมายถึง การศึกษาความรู้สึกโดยธรรมชาติของคนเราทุกคน ซึ่งรู้จักค่าของวัตถุที่งาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเสียง และถ้อยคำที่ไพเราะ<sup>๓</sup>

### ๒.๑.๒ ขอบเขตของสุนทรียศาสตร์ ( Scope of aesthetics )

เพื่อให้การศึกษามีความชัดเจนและไม่กว้างเกินไป จึงกำหนดขอบเขตในการศึกษาสุนทรียศาสตร์ในการวิจัยนี้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเบื้องต้น

ในการกำหนดขอบเขตของรายวิชาที่ง่ายที่สุด คือการกำหนดจากการนิยามศัพท์และเนื้อหาเพื่อใช้เป็นช่องทางให้มองเห็นเรื่องราวต่างๆได้ง่ายขึ้น วิธีการนี้อาจพิจารณาใช้ได้กับสุนทรียศาสตร์เช่นเดียวกัน มีข้อพิจารณาจากบทนิยามต่อไปนี้

สุนทรียศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาที่สัมพันธ์กับธรรมชาติของความงาม ศิลปะ รสนิยม และเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ ความดื่มด่ำในสิ่งพิลาสจูงใจ การนิยามในความหมายทางวิทยาศาสตร์ก็คือการศึกษารับรู้ทางประสาทสัมผัสหรือการศึกษาคุณค่าของอารมณ์ความรู้สึกที่บางครั้งเรียกว่าเกณฑ์การตัดสินอารมณ์และรสนิยม นักปราชญ์ในสาขานี้ยามไว้อย่างกว้างๆว่า สุนทรียศาสตร์คือการสะท้อนเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติโดยใช้แนวทางวิพากษ์วิจารณ์<sup>๔</sup>

สุนทรียศาสตร์คือการศึกษามิติหนึ่งซึ่งมาจากความรู้สึกทางการรับรู้หรือความรู้สึกทางการคิดสู่คุณค่าของความงาม

สุนทรียศาสตร์คือการศึกษาศิลปะในเชิงปรัชญา : " The philosophical study of art" บทนิยามนั้นนอกจากจะนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายแล้ว บางครั้งในการศึกษาทั่วไปนำมาถวบรวมความเอาว่าเป็นปรัชญาศิลปะ (The philosophy of art) ที่ใช้สื่อความหมายกันได้โดยทั่วไปเป็นปกติในสุนทรียศาสตร์นั้นอย่างหนึ่งและปรัชญาศิลปะนั้นอย่างหนึ่ง เพราะศิลปะเป็นภาวะที่เกี่ยวข้องกับความรู้เกี่ยวกับความรู้สึก (Pertaining to the sense perception) มีความหมายว่าความรู้สึกก็เป็นความรู้อย่างหนึ่ง อย่างเช่นความรู้สึกต่อความงาม ความไพเราะ นั่นคือเรารู้ความงาม ความไพเราะ โดยอาศัยความรู้สึกที่ถึงแม้ว่าจะเป็นความรู้ที่เป็นอัตนัย (subjective) ก็ตาม แต่มนุษย์เราก็มองว่าเป็นมาตรฐานหนึ่งของชีวิตทุกรูปนาม

อีกทัศนะหนึ่งเกี่ยวกับขอบเขตของสุนทรียศาสตร์ที่จัดตามเนื้อหาวิชาปรัชญา คือ

<sup>๒</sup>พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ, พ.ศ. ๒๕๓๐, หน้า ๑๔๐.

<sup>๓</sup>ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี, คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: นวสารการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๗.

<sup>๔</sup>พวง มินอก, สุนทรียศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙-๒๔.

๑. เนื้อหาวิชาที่เชื่อในความสำคัญของธรรมชาติถือว่า ธรรมชาติเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งรวมทั้งความงามและศิลปะต่างๆ

๒. เนื้อหาวิชาที่เชื่อในความหลากหลายของสังคมมนุษย์ชาติ คุณค่า ความงาม และศิลปะทั้งหลาย เป็นสื่อกลางให้มนุษย์สื่อสารกันได้ด้วยภาษากลาง

๓. เนื้อหาวิชาที่เชื่อในความสำคัญของมนุษย์มีความเด่นชัดตรงที่การให้ความสำคัญแก่เสรีภาพของมนุษย์แต่ละคน<sup>๕</sup>

สรุปขอบเขตของสุนทรียศาสตร์ คือความรู้สึกที่รับรู้จากอารมณ์ หรือวัตถุในเรื่อนั้นๆ ในช่วงเวลานั้นๆ ที่เรารู้สึได้ ไม่ว่าจะเป็นด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าและรับรู้สัมผัสได้ทางอารมณ์หรือที่เรียกว่าการเสพอารมณ์ความรู้สึกนั่นเอง

### ๒.๑.๓ สุนทรียศาสตร์ตามแนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตก

เรื่องราวของสุนทรียศาสตร์ จะเป็นไปตามแกนของความคิดทางปรัชญาของแต่ละสมัย เช่น ในสมัยกรีกโบราณ แก่นความคิดทางปรัชญาจะอยู่ที่อภิปรัชญาซึ่งถกกันเรื่องสภาวะที่แท้จริงของโลกและชีวิต สุนทรียศาสตร์ก็จะพูดถึงปัญหาสุนทรียภาพที่มีอยู่ในเรื่องโลกและชีวิตตามนั้น หรือต่อมาในสมัยกลางปรัชญาศาสนาของศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อปัญหาทางสุนทรียภาพก็จะพูดถึงทิพภาพของพระเจ้า เป็นต้น ประวัติและการพัฒนาการของสุนทรียศาสตร์ แบ่งเป็นยุค ๆ ดังนี้<sup>๖</sup>

ยุคกรีกโบราณ สุนทรียศาสตร์เป็นการผสมระหว่างอภิปรัชญากับปรัชญาศิลปะ โดยเฉพาะ ตามทฤษฎีทางอภิปรัชญาของไพทาโกรัส ที่มีความเชื่อว่าเนื้อแท้ของโลกและจักรวาลมีความเป็นระเบียบ ลงตัวเป็นระบบจำนวน ศิลปะต่าง ๆ ก็มีความเป็นระเบียบลงตัวเช่นเดียวกัน

เอมเปโดเคลส (Empedocles : ๔๙๐-๔๓๐ BC) ได้แสดงปรัชญาพหุนิยมของธาตุต่าง ๆ โดยถือว่า สรรพสิ่งมารวมกันด้วยความรัก ธาตุต่าง ๆ เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ หรือได้เป็นมาแล้ว หรือว่าจะเป็นอยู่ต่อไป สิ่งที่เราได้รู้ได้ ก็คือ วัตถุที่เกิดจากการผสมรวมกันของธาตุทั้งหลาย ด้วยอำนาจของความรัก หรือที่แตกแยกออกไปก็ด้วยอำนาจความขัดแย้ง<sup>๗</sup> ไพ ธา ก อ ร ส (Pythagoras : ๕๗๐ - ๔๙๕ BC) ถือว่า จักรวาลได้ผลิตเสียงเพลงที่ไพเราะ และรวมตัวกันได้ ที่สำคัญของความงาม คือระเบียบสัดส่วนและความจำกัดที่ศาสตร์ทั้งหลาย<sup>๘</sup>

เฮราคลิตุส (Heraclitus : ๕๓๕ - ๔๗๕ BCE) เป็นเจ้าของทฤษฎีว่า ปฐมธาตุของสรรพสิ่งคือไฟ และแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียภาพว่า จตุรวมในปรัชญาว่าโดยความเปลี่ยนแปลง และภาวะความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะต่างๆ ของไฟมากกว่าสิ่งที่ถูกสัมพันธ์ ความงามเป็นความประสานกลมกลืนกันของโลกนี้ ซึ่งไปประกอบด้วยการยึดเกาะกันอย่างเหนียวแน่น ที่มีอุปมาเหมือนกับการเกาะยึดกันของคันศรกับสายศร<sup>๙</sup>

<sup>๕</sup> อารี สุทธิพันธ์, **ประสบการณ์สุนทรียะ**, (กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ ๑๙๙๙, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

<sup>๖</sup> Harell, J.(edit.), **History of Aesthetics**.London: (Continuum International Publishing Group), ๒๐๐๕.

<sup>๗</sup> พวง มีนอก, **สุนทรียศาสตร์**, หน้า ๑๙-๒๔.

<sup>๘</sup> อ้างแล้ว.

<sup>๙</sup> อ้างแล้ว.

กลุ่มโซฟิสต์ (Sophist) เช่น โปรตาโกรัส (Protagoras : ๔๙๐ – ๔๒๐ BC) มีทรรศนะว่า เหตุผลเป็นธาตุสากล ผัสสะเป็นธาตุเฉพาะในตัวมนุษย์ เหตุผลติดต่อกันได้ ผัสสะไม่ได้ เป็นความรู้สึทางอารมณ์ของใคร ก็เป็นสิ่งที่มียอยู่ในตัวของบุคคลนั้น ท่านได้ปฏิเสธความแตกต่างที่ว่า มนุษย์เป็นเครื่องวัดทุกสิ่ง ซึ่งมนุษย์ในที่นี้ หมายถึงเฉพาะมนุษย์ ที่เป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น การเป็นเครื่องวัด หมายถึง การเป็นมาตรฐานของความจริงในทุกสิ่ง โดยแต่ละคน ซึ่งจะเป็นมาตรฐานวัดสิ่งที่เป็นจริงต่อตัวของเขาเอง สิ่งที่ได้รับรู้ว่าเป็นจริง ก็เป็นจริงสำหรับคนอื่น

ยุคกรีกรุ่งเรือง สุนทรียศาสตร์เป็นการผสมผสานระหว่าง จริยศาสตร์กับปรัชญาศิลปะมีนักปรัชญาที่สำคัญ เช่น

โสกราตีส (Socrates : ๓๙๙. BC) ได้มีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในงานเขียนของเพลโต โดยเฉพาะเรื่อง Symposium มีสาระสำคัญว่า ความงามนั้นเป็นผลมาจากความรัก ความรัก คือความหิวกระหายของวิญญาณมนุษย์ ที่จะเข้าถึงความงามอันเป็นทิพย์ ผู้ที่ตกอยู่ในความรักนั้น ไม่ได้แสวงหาความงามอย่างเดียว แต่จะสร้างสรรค์ความงามดงาม ด้วยความงามนั้น สามารถรักษาไว้ได้ด้วยความรัก อันก่อปรด้วยการมีปัญญา คุณธรรม ความบริสุทธิ์ ยุติธรรม และความเชื่อมั่น ในสิ่งที่ดีงามของตน ถือว่าเป็นความงามแห่งจิตวิญญาณ ที่จะเข้าถึงความเป็นอมตะของความรัก คือ การมีปัญญาที่แท้จริง<sup>๑๐</sup>

เพลโต (Plato : ๔๒๗/๔๒๘ BC – ๓๔๗/๓๔๘ BC), เป็นผู้จุดประกายปัญหาที่ต้องโต้เถียงกัน ได้แก่ ความงามคืออะไร ค่าของความงามนั้นเป็นจริงมีอยู่โดยตัวของมันเองหรือไม่ หรือว่าค่าของความงาม เป็นสิ่งที่เราใช้กับสิ่งที่เราชอบ ความงามกับสิ่งที่งาม มีความสัมพันธ์กันอย่างไร เพลโต เชื่อว่าความเป็นจริง (reality) มีอยู่ในโลกของแบบ (archetypes or forms) ที่อยู่เหนือไปจากประสาทสัมผัสของมนุษย์ ซึ่งเป็นต้นแบบต่างๆ ของสรรพสิ่งซึ่งมีอยู่ในโลกแห่งประสบการณ์ของมนุษย์ วัตถุสิ่งของเป็นเพียงตัวอย่าง นักปรัชญาท่านนี้พยายามให้เหตุผลสำหรับวัตถุตามประสบการณ์ (ในโลกมนุษย์) กับความเป็นจริง (โลกของแบบ) ที่มันเลียนแบบมา บรรดาศิลปินทั้งหลายลอกแบบวัตถุตามประสบการณ์อีกทอดหนึ่ง หรือใช้มันในฐานะเป็นต้นแบบอันหนึ่งสำหรับงานของพวกเขา ด้วยเหตุนี้ ผลงานของบรรดาศิลปินทั้งหลายจึงเป็นการเลียนแบบของการเลียนแบบอีกทอดหนึ่ง เช่น โลกของแบบ (form/idea) "บ้าน" (บ้านที่มีอยู่ในแบบหรือสมอง/ความคิดของมนุษย์) โลกของประสบการณ์ - "บ้าน" (บ้านที่เราอยู่อาศัย สัมผัสได้ด้วยผัสสะ ๕ เลียนมาจากโลกของแบบ) โลกของศิลปะ - "บ้าน" (ภาพวาดบ้านที่เลียนแบบโลกของประสบการณ์)<sup>๑๑</sup> ความคิดของเพลโต นี้ปรากฏเด่นชัดในหนังสือเรื่อง The Republic แนวคิดนี้ไปไกลมากถึงขนาดให้ขับไล่หรือนรเทศศิลปินออกไปจากอุดมรัฐ ซึ่งเป็นสังคมในอุดมคติของเขา ทั้งนี้เพราะเขาคิดว่า ผลงานของศิลปินเหล่านั้นกระตุ้นและสนับสนุนความรู้ศีลธรรม และผลงานประพันธ์ทางด้านดนตรีบางอย่างเป็นมูลเหตุให้เกิดความขี้เกียจ หรือด้วยการเสพงานศิลปะ ผู้คนอาจถูกยุยงให้เกิดการกระทำเลวเถิดเกินกว่าจะยอมรับได้ไปและดังนั้น เขาจึงเห็นว่าศิลปะต้องเป็นสิ่งทีกล่อมเกลา และสร้างเสริมให้มนุษย์มีจริยธรรมเท่านั้น โดยสรุปแล้ว แนวคิดด้านสุนทรียภาพในสมัยกรีกนั้น มีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับแนวคิดทางอภิปรัชญา และจริยศาสตร์ แต่กรีกยึดมั่นในเหตุผล และความสมบูรณ์ของมนุษย์ นั่นก็คือ

<sup>๑๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

<sup>๑๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

ชาวกรีกเริ่มให้ความสำคัญแก่สุนทรียภาพในวิถีชีวิตของมนุษย์ มากกว่าเป็นเรื่องของจินตนาการเกี่ยวกับเทพเจ้าด้านเดียว ยุคกลาง สุนทรียศาสตร์ เป็นการผสมผสานระหว่างเทววิทยา กับศิลปะ ความเป็นสุนทรียภาพ คือทิวภาพของพระเป็นเจ้า และศิลปะมีหน้าที่รับใช้ศาสนา ในยุคกลางขอยกตัวอย่างประกอบดังนี้

เซนต์ โทมัส ออัสติน (St. Augustine : ๓๕๔-๔๓๐) นักปรัชญาและบาทหลวงในศาสนาคริสต์ กล่าวว่า ความงามเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น อยู่นอกเหนือเหตุผล พระองค์เป็นผู้สร้างโลกขึ้นจากความว่างเปล่าด้วยเจตจำนง (will) ของพระองค์ และพระเจ้ายกสร้างมนุษย์ขึ้นจากจินตภาพ (image) ของพระองค์ โดยให้มนุษย์นั้นมีเสรีภาพในการเลือก (free will) พระเจ้าคือความงาม พระเจ้าเป็นองค์แห่งความงามที่ทำให้เกิดความงามและสรรพสิ่งที่งาม แต่ด้วยเหตุที่พระเจ้านั้นเป็นอوتตระภาวะ (transcendent) ประสาทสัมผัสและเหตุผลไม่สามารถเข้าถึงความงามได้ ในการจะเข้าถึงความงามนั้น เราจะต้องใช้วิถีทางภายใน (inward path) คือการรู้ได้สัมผัสได้ด้วยใจ (sensed through the mind) ซึ่งเป็นประสบการณ์ภายในที่เรียกว่าแสงแห่งปัญญา (the intelligible light) ในลักษณะเดียวกันกับที่เราใช้เข้าถึงพระเจ้า<sup>๑๒</sup>

เซนต์ โทมัส อะไควนัส (St. Thomas Aquinas : ๑๒๒๔-๑๒๗๔) สิ่งใดจะงามหรือไม่ต้องพิจารณาที่ผลของมัน สิ่งใดก็ตาม ถ้ามีผลก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน (Pleasure) สิ่งนั้นคือความงาม ดนตรี ชื่อว่าเป็นความงาม เพราะเสียงมันไพเราะก่อให้เกิดความเพลิดเพลินทางโสตประสาท วรรณคดี งามเพราะให้ความเพลิดเพลินด้านอารมณ์ ภาพเขียน ภาพแกะสลักงาม เพราะให้ความเพลิดเพลินตา การเข้าถึงความงามต้องเข้าถึงด้วยสติปัญญา เพราะความงามเป็นความรู้ด้านในต้องรู้ด้วยใจเท่านั้น ความเพลิดเพลินจะเกิดหลังจากรู้แล้วเท่านั้น สิ่งใดที่เรากล่าวว่างาม จะต้องมีความสมบัติ ๓ อย่างคือ ๑. มีบูรณภาพ ความสมบูรณ์ไม่ขาดและไม่เกิน ๒. ได้สัดส่วน คือประกอบกันพอเหมาะเจาะไม่ขาดและไม่เกินและจะต้องมีส่วน ๓. แจ่มใส คือชัดเจน ไม่คลุมเครือ น่าเกลียด

ดนตรีจะไพเราะก็ต้องประกอบด้วยสมบัติทั้ง ๓ อย่างนี้ เราว่าผู้หญิงนั้นงามก็เพราะรูปร่างของเขามีสมบัติอย่างครบถ้วน ถ้าอย่างใดอย่างหนึ่งขาดไป ความงามก็บกพร่อง เช่น รูปร่างไม่ได้สัดส่วน หรือบกพร่องที่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง ความงามก็ไม่มี<sup>๑๓</sup>

ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา สุนทรียศาสตร์เป็นการผสมผสานระหว่างปรัชญาศิลปะกับวิทยาศาสตร์ นักปรัชญาสามารถแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ได้มากขึ้น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้พัฒนาและแตกออกไปเป็นเรื่องหนึ่งต่างหากจากปรัชญา ทฤษฎีกลศาสตร์ได้รับการนำเข้ามาศึกษาในทางศิลปะ เป็นการนำเอากรีกโรมันมาปรับปรุงดัดแปลงใหม่ สมัยฟื้นฟู แปลว่า การเกิดใหม่ของศิลปะเดิม นักวิจารณ์บางท่านถือว่าเป็นการเริ่มต้นศิลปะสมัยใหม่ ในทางศิลปกรรมเป็นการรวมเอากรีก โรมันมาฟื้นฟูใหม่ที่โดดเด่น มีการออกแบบให้สมดุลจากแกนกลาง คือ มีโดมอยู่ตรงกลางแล้วมีโดมย่อยๆ อยู่ทิศต่างๆ ในทางทัศนศิลป์ได้รับการฟื้นฟูให้มีลักษณะของตนเองและเจริญก้าวหน้ามากที่สุดยุคใหม่หรือยุคสว่างระยะแรก สุนทรียศาสตร์เป็นการผสมผสานระหว่างญาณวิทยากับปรัชญาศิลปะ

<sup>๑๒</sup> ลักษณะวัด ปาละรัตน์, สุนทรียศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓-๔๔.

<sup>๑๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

โบมการ์เตน (Alexander Gottlieb Baumgarten : ๑๗๑๔-๑๗๖๒) ได้บัญญัติศัพท์ “aesthetics” เพื่อที่จะอธิบายความรู้ที่ได้จากการรับรู้ด้วยสัญชาตญาณ (perceptual) ซึ่งจะมีลักษณะเป็นความรู้สึก มีลักษณะแตกต่างจากความรู้ที่เกิดจากมโนทัศน์ (conceptual) ยุคปัจจุบันหรือยุคสว่างระยะหลังศิลปะต่าง ๆ เข้าสู่ยุคแบบแผน (classic) สุนทรียศาสตร์ได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง นักปรัชญาได้ศึกษาสุนทรียศาสตร์ในลักษณะที่เป็นศาสตร์เฉพาะที่มีปัญหาต้องค้นคว้าแตกต่างจากศาสตร์อื่น ๆ แต่ก็จะเกี่ยวข้องกับศาสตร์อื่น ๆ ในลักษณะบูรณาการเชิงปรัชญา เช่น นักปรัชญาที่มีความคิดทางอภิปรัชญาอย่างไร สุนทรียศาสตร์ก็จะคล้อยตามนั้น<sup>๑๔</sup>

ค่าน (Immanuel Kant : ๑๗๒๔-๑๘๐๔) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมันในด้านสุนทรียศาสตร์ เขากล่าวไว้โดยสรุปว่า ความงามคือความพอใจที่ขึ้นอยู่กับอรรถิพล ความรู้สึกของบุคคลไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุ ไม่ว่าวัตถุที่ออกมาในรูปของศิลปะต่าง ๆ จะมีอยู่หรือไม่ก็ตาม ความงามก็ยังมิได้อยู่ ความงามถูกกำหนดไว้แล้วโดยสมบูรณ์จากรูปแบบ (Form) ล้วน ๆ ตามทัศนะนี้ ความงามเป็นเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึกว่างามเป็นจิตวิสัย รูปแบบของความงามมีอยู่โดยเฉพาะ จะมีศิลปะหรือผลิตผลด้านศิลปะออกมาหรือไม่ก็ตาม ความงามก็มีอยู่ พุดง่าย ๆ ก็คืออารมณ์ก่อให้เกิดความงาม อารมณ์ก่อให้เกิดศิลปะ ไม่ใช่มีศิลปะอยู่ก่อนแล้ว จึงก่อให้เกิดอารมณ์เกี่ยวกับความงาม แต่ความงามไม่จำเป็นต้องปรับรูปออกมาเป็นศิลปะทุกอย่างไป ในขณะเดียวกัน ความงามที่ออกมาในรูปของวัตถุแล้ววัตถุนั้นก็ต้องยอมรับว่างาม เพราะความงามจากรูปแบบได้กลายสภาพมาเป็นวัตถุ ค่านจึงไม่ปฏิเสธความงามที่เป็นวัตถุวิสัย นอกจากนี้ค่านยังได้กล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า “กวีนิพนธ์” (Poetry) เป็นรูปแบบขั้นสูงสุดเป็นศิลปะที่จะช่วยให้เข้าใจความงาม เพราะกวีนิพนธ์สามารถบรรยายความรู้สึก (Idea) ออกมาได้อย่างมีชีวิตจิตใจ (Portray)”ข้อนี้พอมองเห็นได้ชัดว่าศิลปะทั้งหลายจะเป็นสถาปัตยกรรม (Architecture) เกี่ยวกับการก่อสร้างอาคาร สถานที่ ปราสาท โบสถ์ วิหาร ประติมากรรม (Sculpture) เกี่ยวกับการปั้น การหล่อ การแกะสลัก จิตรกรรม (Painting) เกี่ยวกับการวาด การเขียนภาพ การระบายสี ดุริยางคศิลป์ (Music) เกี่ยวกับการดนตรี การขับร้อง และวรรณคดี (Literature) เกี่ยวกับการแต่ง การประพันธ์ บทกวีนิพนธ์ ถือว่าเป็นศิลปะขั้นสูงกว่าศิลปะอื่น ๆ<sup>๑๕</sup> เพราะสามารถถ่ายทอดความรู้สึกของมนุษย์ออกมาได้เป็นคำพูดอย่างชัดเจนที่สุด ศิลปะแขนงอื่นยังต้องการแปลความหมายบางอย่างยังคลุมเครือ ต้องอาศัยการวินิจฉัยกวีนิพนธ์ให้ประโยชน์ และความสุขในทางประสาทสัมผัส เป็นความงามขั้นยอด ความงามที่เกิดจากบทกวีนิพนธ์หรือความงามที่เกิดจากศิลปะทุกชนิดจะต้องไม่เกี่ยวกับลาภ ผล เกียรติ ชื่อเสียง เป็นความงามเพื่อความงาม (Beauty for beauty's sake) ค่านเลยยกความงามชนิดนี้ว่า “Disinterested pleasure” แปลว่า ความพอใจที่ไม่ต้องสนใจ”ความงามที่แท้จริง ก็คือความพอใจโดยไม่ต้องสนใจ สุนทรียศาสตร์สมัยใหม่คล้ายกับจริยศาสตร์จะต้องมีการสำรวจ ข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเด่นชัด ต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย ไม่ใช่เป็นการวิพากษ์อย่างผิวเผินหรือผนวกกับศาสตร์อื่น ๆ บางประเภท ไม่ว่าจะเป็นประวัติแห่งศิลปะหรืออื่น ๆ จุดมุ่งหมายของสุนทรียศาสตร์สมัยใหม่ เหมือนกับจุดมุ่งหมายจริยศาสตร์สมัยใหม่ที่ต้องเป็นศาสตร์ที่มีเหตุผลเด่นชัด ไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัย

<sup>๑๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

<sup>๑๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

(Positive science) ข้อเท็จจริงที่เป็นเบื้องต้นและตรงไปตรงมาที่สุดที่ควรทำมี ๒ ประเด็น ได้แก่ การวินิจฉัยสิ่งที่น่าพอใจกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ศิลปะกับผลิตผลทางศิลปะ ทั้ง ๒ อย่างนี้ ได้แยกไว้อย่างเด่นชัด สุนทรียศาสตร์สมัยกลางและสมัยใหม่ ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ ความสนใจทางปรัชญาเกี่ยวกับศิลปะกับผลิตผลทางศิลปะนี้มีมากขึ้น ในอันที่จะวางรากฐานแนวความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเสริมสร้างศิลปะ และเพื่อวางรากฐานของสมมติฐาน (Hypothesis) เกี่ยวกับความสำคัญของความงามในจักรวาล สุนทรียศาสตร์ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ในเชิงจิตวิทยาเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น ความพอใจและความซาบซึ้งในด้านความงาม การสำรวจทางจิตวิทยา เกี่ยวกับความงาม ความจริงศตวรรษที่ ๑๘ (ค.ศ. ๑๘๒๐-๑๙๐๓) ศิลปะคือการแสดงออกของพลังส่วนเกินมิได้ มีวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์อะไรมาไปกว่านี้

ซิกมันด์ ฟรอยด์ มีทัศนะว่า ศิลปะเกิดจากการเล่น แต่เป็นการเล่นของผู้ใหญ่จึงออกมาในรูปของความฝันซึ่งตกอยู่ภายใต้อำนาจของจิตใต้สำนึก เมื่อถูกนำมาผนวกกับจิตสำนึกจึงออกมาในรูปของสุนทรียศาสตร์ เป็นเครื่องผ่อนคลายความกดดันทางอารมณ์อันเกิดจากการต้องการเรื่องเพศ<sup>๑๖</sup> ตามทัศนะสมัยใหม่ถือว่า พื้นฐานของการลอกเลียนแบบด้านความงามของโลก คือ กิจกรรมด้านสร้างสรรค์ที่สามารถนำมาใช้ได้ในทุกภาคปฏิบัติ และมีจุดมุ่งหมายไม่เพื่อฝันในด้านกิจกรรมสารัตถะ (Essence) ทางสังคมและพลังสร้างสรรค์ของมนุษย์มุ่งไปในการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ และสังคม จะต้องได้รับการพัฒนาให้กลมกลืนกันอย่างเข้าใจ และมีอิสระ สิ่งเหล่านี้ปรากฏในฐานะเป็นรูปภายนอกของความเข้าใจด้านสุนทรียศาสตร์เกี่ยวกับโลกในแต่ละหน่วยของสังคมและในชีวิตของบุคคลแต่ละคน ในด้านกิจกรรม ด้านการผลิตและสังคม การปกครอง ในทัศนะต่อธรรมชาติ ในทางวัฒนธรรมและชีวิตประจำวัน ทัศนะใหม่นี้ สุนทรียศาสตร์ที่แท้จริง จะต้องรับใช้มวลชนที่ก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการผลิต<sup>๑๗</sup> เช่น วรรณคดี จะต้องเกื้อกูลต่อชีวิตชนส่วนใหญ่ที่เรียกว่ารับใช้ประชาชน ซึ่งเบี่ยงเบนออกไปจากทัศนคติเดิมที่ว่า ศิลปะทุกอย่างจะต้องไม่มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่อรรถประโยชน์ (Useful things)

สรุปสุนทรียศาสตร์ตามแนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตกโดยส่วนใหญ่จะเอียงไปทางอภิปรายมากกว่าที่จะมุ่งสู่ทิพยาภาพหรือความสามารถของพระเจ้าที่มีสุนทรียภาพที่สมบูรณ์สวยงาม โดยสิ่งเหล่านี้จะพุดกันในเรื่องของโลกและชีวิตของมนุษย์เพื่อแก้ปัญหา

#### ๒.๑.๔ ความงามตามแนวปรัชญาตะวันออก

แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความงามในตะวันออก ที่ได้รับการศึกษาและเป็นที่คุ้นเคยของวงการศึกษามีแหล่งสำคัญคือแนวความคิดของปรัชญาอินเดีย จีนและอาหรับ แต่ในวิทยานิพนธ์นี้จะเน้นเฉพาะแนวคิดทฤษฎีของปรัชญาอินเดีย เพราะถือว่าเป็นแหล่งภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมประเพณีไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้น จึงขอกล่าวถึงแนวคิดเรื่องสุนทรียศาสตร์ สุนทรียภาพ ความงามในปรัชญาของพราหมณ์และพุทธศาสนา แนวคิดตะวันออกมองว่า ปรัชญา ศาสนา สุนทรียศาสตร์ และศิลปะ ไม่มีส่วนใดแยกออกจากกันได้ หรือทั้งหมดที่กล่าวรวมเป็นสิ่งเดียวกันในโลกทางวัฒนธรรมของวิญญาณ (Spiritual culture) ทั้งนี้เป็นเพราะทั้งปรัชญา ศาสนา

<sup>๑๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

<sup>๑๗</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

สุนทรียภาพและศิลปะ นอกจากว่าจะเป็นสิ่งที่โปรดปรานทางใจในทางโลกียะแล้ว ยังเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงทางจิตวิญญาณ (Spiritual needed) ในโลกุตระธรรมอีกด้วย หากจะต้องทำความเข้าใจถึงหัวใจของสุนทรียภาพในวัฒนธรรมตะวันออก ไม่ว่าจะเป็น พุทธ พราหมณ์ ก็ต้องเข้าใจในปรัชญา ศาสนาและศิลปะ รวมกันเป็นจักรวาลเดียวกัน<sup>๑๘</sup>

#### ๒.๑.๔.๑ ความงามตามแนวปรัชญาของพราหมณ์

สุนทรียศาสตร์ตามแนวคิดของพราหมณ์ คือ การรวมจิตใจและวิญญาณท่ามกลางสภาวะของจิตวิญญาณผ่องใส จะทำให้ตนเองรู้ความเป็นตัวของตัวเอง (Self perceives) สัมผัสกับคุณค่าทางธรรมชาติ รวมทั้งคุณค่าของความงามหรือดีงามจากความชำนาญด้านฝีมือจากการสร้างผลงานศิลปะที่ก่อให้เกิดสภาวะจิตสุนทรีย์กับอารมณ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสุนทรียารมณ์ (Aesthetic emotion) ในลักษณะของความซาบซึ้ง อันเป็นสุนทรีย์ลักษณะอันหนึ่ง ซึ่งปรากฏในญาณสมาธิ จึงเรียกลักษณะที่มาของมันเป็นว่า สุนทรียญาณ (Aesthetic contemplation) สุนทรียญาณจึงมีความแตกต่างทั้งแหล่งที่มาและรากฐานของแนวคิดที่มีต่อชีวิตและโลกของลักษณะของกึ่งศาสนา กึ่งปรัชญา โดยมองตรงสิ่งที่กระทบภายใน จากจิตสัมผัสเป็นหลัก ในกรณีดังกล่าวนี้ ทางตะวันตกเฉียงปน (Impure aesthetic) หรือ แบบอ้อม (Indirect aesthetic) ในแนวความคิดนี้ ถ้าไม่นำเข้าสู่ความซาบซึ้งในอย่างใดอย่างหนึ่งในคุณงามความดีอันประเสริฐ (Goodness) ก็จะนำไปสู่ความซาบซึ้งในสัจธรรมสูงสุด (Absolute truth) หรือทั้งสองอย่างก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า สุนทรียทัศน์ (Aesthetic conception)

แนวความคิดของตะวันตก รากฐานและที่มา คือ คุณค่าจากความงามทางด้านศิลปะที่สัมผัสและการรับรู้ได้ด้วยความรู้สึก ด้วยการกระทบจากภายนอก คือการเห็นหรือการได้ยิน หรือเรียกรวมกันว่าสุนทรียศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure aesthetics) ดังที่เรียกว่า สุนทรียศาสตร์แบบตรง (Direct aesthetics) ปกติประเพณีของตะวันออกจะยึดถือสุนทรียภาพด้านอารมณ์ความรู้สึก อันเกิดจากสุนทรีย์เชิงจินตนาการ<sup>๑๙</sup> เช่น บทกวี จะสื่อสารทางความคิด ต่อบรรดาการสร้างสรรค์งานศิลปะประเพณี ศิลปะดนตรี ศิลปะการแสดง และตลอดจนทัศนศิลป์ ต่างก็มีสาระทางอุดมคติด้วยความงามเป็นมุมมองเดียวกัน นักวิจารณ์ศิลปะที่แท้จริง จะเป็นผู้ถ่ายทอดคุณค่าผลงานศิลปะนั้น จะต้องสร้างสรรค์ผลงานวิจารณ์ขึ้นด้วยการหาคุณค่านั้น มาสู่ความเข้าใจของผู้รับรู้ทางสังคมได้ทุกแง่ทุกมุม ดังนั้น ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะเปรียบเสมือนการสร้าง สัญลักษณ์ภายนอกจะต้องมาควบคู่กับนักวิจารณ์ ซึ่งเป็นผู้ค้นหาคุณค่าภายใน ซึ่งไม่ใช่แค่ลักษณะการวิจารณ์ ลักษณะการตี การชม ทางศิลปะของนักติชมศิลปะ ซึ่งเป็นการสรรเสริญเยินยอหรือตำหนิติเตียนศิลปะ มิใช่เพียงแค่การวิจารณ์ศิลปะที่เข้าใจกันโดยทั่วไป แต่เป็นศิลปะของการวิจารณ์ผลงานศิลปะแต่ละชิ้นขึ้นมาใหม่ เผยเนื้อหาภายในออกมา จึงสรุปว่า สุนทรียญาณนั้นให้คุณค่าสุนทรียารมณ์แก่นมนุษย์ ทั้งเป็นผู้รับรู้ภายนอกคู่กับผู้แสดงออกภายในต่างก็มีความสุข และวิญญาณด้วยความซาบซึ้งอันปิติยินดี<sup>๒๐</sup>

<sup>๑๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

<sup>๑๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

<sup>๒๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

ความคิดเรื่อง “รส” ในสุนทรียศาสตร์ของอินเดีย<sup>๒๑</sup> ความคิดเรื่องรสในทางสุนทรียศาสตร์ของพราหมณ์ปรากฏอยู่ในเรื่องนาฏยศาสตร์ของภารตะ คัมภีร์เล่มนี้ได้รจนาขึ้นในราวกันศตวรรษที่ ๔-๕ เป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ของอินเดียที่เก่าแก่ที่สุด โดยภารตะ ความคิดเรื่องรสเป็นผลที่เกิดขึ้นจากผลงานกันของบทละครกับการแสดงของนักแสดง คำว่า รส หมายถึงน้ำหวานของพืชต่าง ๆ และหมายถึงรสอร่อยของประสบการณ์ ในทางสุนทรียศาสตร์นั้น ใช้อธิบายความหมายของความชอบใจที่มนุษย์รู้สึกได้ในการดูศิลปวัตถุ ความชอบใจทางสุนทรียะนั้นมีลักษณะเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลหรือเป็นสาระ (essence) ที่เกิดขึ้นจากส่วนประกอบหลาย ๆ อย่าง รสนั้นคือลักษณะอันเข้มข้นที่สุดของความรู้สึกอันแท้จริง บางอย่างที่เกิดขึ้นแก่ผู้ดูขณะกำลังดูละครและรสมิใช่สิ่งที่เกิดจากการที่ผู้ดูได้ประสบกับความรู้สึกที่แท้จริงใดๆ แต่ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากความประทับใจในอารมณ์เลียนแบบหรือความรู้สึกเอาอย่าง

ความรู้สึกที่ผู้ดูได้เห็นในการแสดงของผู้แสดงรส เกิดขึ้นเมื่อ สถายีภาวะ ในปัจเจกบุคคลถูกปลุกให้ตื่นตัวด้วยการรับรู้ต่ออวัภาวะ อนุภาวะ ภาวะ วยภิชาวีภาวะ และสาตวิกภาวะ วิกภาวะ ได้แก่สิ่งเร้าทั้งหลาย เช่น เรื่องราว การแสดง ผู้แสดงที่สามารถทำให้สถายินหรืออารมณ์ความรู้สึกที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในของผู้ดูตื่นเด่นขึ้นมาได้<sup>๒๒</sup> วิกภาวะมี ๒ อย่างคือ อาลัมพนวิกภาวะ คือสิ่งเร้าขั้นมูลฐานที่สามารถเร้าความรู้สึกได้ และ อุททิปนวิกภาวะ คือสิ่งเร้าที่ช่วยส่งเสริมหรือสิ่งแวดล้อมของสิ่งเร้าประเภทแรก อนุภาวะ คือ การตั้งใจแปรอารมณ์หรือความรู้สึกออกมาของนักแสดง การแปรอารมณ์ดังกล่าวนี้ประกอบด้วยกิริยาท่าทางต่าง ๆ ของนักแสดงซึ่งมุ่งที่จะก่อให้เกิดเป็นสิ่งเร้าขั้นมูลฐานหรืออวัภาวะ ภาวะ คืออารมณ์ขั้นมูลฐานที่เกิดขึ้นในตัวนักแสดงโดยวิธีเลียนแบบ (ความรู้สึกตามเนื้อเรื่อง) แล้วก็ส่งต่อไปยังผู้ดู โดยวิธีที่ชวนให้เกิดความรู้สึกที่ตรงกัน อารมณ์ขั้นมูลฐานเหล่านี้มี ๙ ชนิดด้วยกัน คือ ๑) อารมณ์ทางกาม เรียกว่า สฤงคาระ ๒) อารมณ์ขื่น เรียกว่า หาสยะ ๓) อารมณ์สงสาร เรียกว่า กรุณา ๔) อารมณ์โหดร้าย เรียกว่า เราทระ ๕) อารมณ์กล้าหาญ เรียกว่า วีระ ๖) อารมณ์หวาดกลัว เรียกว่า ภยานกะ ๗) อารมณ์เกลียด เรียกว่า พิตตะสะ ๘) อารมณ์ประหลาดใจ เรียกว่า อัทฤตะ ๙) อารมณ์สงบ เรียกว่า ศานตะ วยภิชาวีภาวะ คือ อารมณ์สะท้อนใจชั่ววูบซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างเวลาที่ได้สัมผัสกับอารมณ์ขั้นมูลฐานดังกล่าวแล้วข้างต้น อารมณ์ที่เรียกว่า วยภิชาวีภาวะนี้ เป็นความรู้สึกสะท้อนใจชนิดที่ช่วยส่งเสริม ซึ่งแล้วแต่อารมณ์ขั้นมูลฐานชนิดใดจะก่อให้เกิดขึ้น แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะช่วยเสริมอารมณ์ขั้นมูลฐานอันนั้นให้รุนแรงยิ่งขึ้น เพราะเหตุนั้น ถ้าอารมณ์ขั้นมูลฐานเป็นอารมณ์รัก ความสุขจากการได้อยู่ร่วมกัน กับความทุกข์จากการต้องพรากจากกัน จะเป็นอารมณ์สะท้อนใจแบบช่วยเสริมที่จะมีตามมาหรือมีคู่กันด้วย สาตวิกภาวะ เป็นการแสดงความรู้สึกหรืออารมณ์ออกมาโดยไม่ตั้งใจ เช่น อาการเขินอาย อาการเหงื่อแตก เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการได้ประสบความรู้สึกสะท้อนใจ

ผลของการที่องค์ประกอบทั้งหมดนี้ทำงานร่วมกัน ก็คือว่า สถายีภาวะ หรือความรู้สึกที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในของผู้ดูได้ถูกกระตุ้น แล้วก็กลายมาเป็น รสสถายิน หรือความรู้สึกที่แฝงอยู่นี้ต้องมี

<sup>๒๑</sup> สุเชาว์ นพอมชฌม, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

<sup>๒๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

พื้นฐานเชิงสัญชาตญาณอยู่ในตัวผู้ดูอย่างแน่นนอน<sup>๒๓</sup> แต่ที่กลายมาเป็นอารมณ์ที่ละเอียดอ่อน สลับซับซ้อนก็เพราะผ่านความเป็นอยู่ที่เจริญก้าวหน้ามาเป็นศตวรรษ ๆ แล้วนั่นเอง ตัวสหายในเองนั้น เป็นแต่เพียงสิ่งที่จะกลายเป็นรสได้เท่านั้น สหายนี้จะกลายเป็นรสก็ต่อเมื่อถูกปลูกให้ตื่นตัวขึ้นมาสู่ ภาวะที่สามารถจะรู้สึกหรือรู้สึกอะไรต่ออะไรได้ อันเป็นผลจากสิ่งเร้าหรือการกระตุ้นที่สลับซับซ้อน รส อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีลักษณะแตกต่างไปจากองค์ประกอบ เหล่านั้น เช่นเดียวกันกับเครื่องดื่มย่อมมีรสแตกต่างไปจากส่วนผสมแต่ละอย่างของมันเอง ฉะนั้น ใน สุนทรียศาสตร์ของอินเดียจึงได้ย้ำไว้อย่างชัดเจนด้วยว่า อารมณ์สะท้อนใจนั้นจะถ่ายทอดได้ดีที่สุดก็ โดยการอาศัยสื่อทางสุนทรียะเท่านั้น เพราะภาษาพูดธรรมดาไม่น่าแจ่มแจ้งเพียงพอสำหรับใช้เพื่อ วัตถุประสงค์อันนี้

### ๒.๑.๔.๒ ความงามตามแนวพุทธปรัชญา

พระพุทธศาสนากล่าวถึงความงามไว้ ๒ ด้าน คือ ๑. ความงามทางธรรม และ ๒. ความงามทางโลก

**๑. ความงามทางธรรม** คือความงาม ซึ่งมีลักษณะสำคัญของความจริง และกล่าวถึงในด้าน “คุณค่า” ของธรรมมากกว่าที่จะมุ่งไปถึงลักษณะทางอารมณ์หรือความรู้สึก พระพุทธศาสนาถือว่าธรรม มีความงาม ในกระบวนการทุกขั้นตอนของธรรม ซึ่งคือความงามของ หลักการของธรรม ความงามของวิธีการปฏิบัติ และความงามที่เกิดจากผลของการปฏิบัติธรรม แต่ บางครั้งอาจจะกล่าวถึง คุณภาพของธรรมที่แสดงออกทางพฤติกรรมของคนซึ่งถือความประพฤติดีเป็น ความงามทางธรรมประการหนึ่ง ถ้ามีความประพฤติดี ไม่มีธรรมอันเลว และอาจกล่าวถึงความงาม ของธรรมในภาพรวมที่ไม่มีแยกประเด็นโดยเน้นคุณค่าธรรมที่สำคัญต่อชีวิต คือ การอนุเคราะห์ ความ มีประโยชน์ ความเกื้อกูล และความสุข ในประเด็นของความงามทางธรรมนี้ พุทธศาสนาถือว่า ธรรม (ความจริง) เป็นหนึ่ง ความงามของธรรม คือ คุณค่าในด้านต่างๆและในระดับต่างๆที่ธรรมมีให้แก่ชีวิต มีผลทำให้เกิดกิเลสและความทุกข์น้อยลงจนถึงการหมดกิเลสและหมดทุกข์ และสามารถสรุปได้ว่า ความจริงเป็นที่มาของความงามและความดี ความงามเป็นลักษณะของความดี ความดีเป็นเป้าหมาย ของความจริง ความงามทางธรรมเป็นปรนัยหรือปรวิสัย (objective) ซึ่งความงามชนิดนี้เกิดขึ้นจาก คุณชาติหรือคุณสมบัติของบุคคลหรือวัตถุเอง ดังนั้น ทุกคนจึงมองเห็นความงามเหมือนกันหมด

**๒. ความงามทางโลก** คือ ความงามที่เกิดจากกิเลสของมนุษย์ที่มีต่อ วัตถุ ซึ่งแต่ละคนรู้สึกแตกต่างกันไปไม่ตรงกัน ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นความไม่จริงและไม่มี ประโยชน์ ความงามทางโลกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความงามของคนและความงามของ ธรรมชาติ ในความงามของคนนั้น คนมีความงามอยู่ ๒ ประการ คือ ความงามทางกาย และงามกิริยา ทำทาง ความงามในรูปร่างกาย เช่น เป็นผู้ที่ผิวนุ่ม เนืองงาม ผิวงาม กระดูงาม และวัยงาม ส่วนความ ในกิริยาทำทาง ได้แก่ ความงามภายในที่แสดงออกทางความรู้สึกและกิริยาอาการต่างๆ ของมนุษย์ เช่น การที่สมณะ หรือผู้หญิงวิ้งไม่งาม เดินธรรมดาจึงงาม ในด้านความงามของธรรมชาตินั้น ไม่ว่าจะ เป็นสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงามของร่างกายและกิริยาทำทางเช่นเดียวกับคน

<sup>๒๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

ทางด้านความงามของธรรมชาติไว้ชีวิตนั้น พุทธศาสนาได้กล่าวถึงทั้งความงามที่มีรูปร่างและทรวดทรง และความงามเชิงคุณค่า

ดังนั้น ความงามทางโลก คือความงามเป็นผลที่เกิดจากการปรุงแต่งจิตใจ ไม่ใช่ความงามที่เกิดจากตัววัตถุเอง แต่วัตถุมีคุณสมบัติบางอย่างที่ทำให้คนเกิดกิเลส จึงเป็นอัตนัย หรืออัตวิสัย (subjective) คือ เป็นสิ่งที่จิตคิดขึ้นมาได้เองไม่มีความเป็นจริงในตัวเองและในทางพระพุทธศาสนาถือว่าไม่มีประโยชน์ มีข้อวิจารณ์ที่พึงพิจารณาว่า ความงามที่พูดถึงในสุนทรียศาสตร์นั้น นักปรัชญาบางท่านเห็นว่า ไม่จำกัดว่าจะเป็นความงามตามธรรมชาติหรือเป็นความงามในศิลปะก็เป็นประเด็นที่จะต้องพูดถึง ขอให้สิ่งนั้นเป็นวัตถุที่ทำให้เกิดความสุนทรีย์ แต่นักปรัชญาบางท่านก็เห็นว่าความงามที่พูดถึงในสุนทรียศาสตร์เป็นความงามในศิลปะเท่านั้น เพราะความงามที่เกิดจากธรรมชาตินั้น ไม่ใช่การสร้างสรรค์ของมนุษย์<sup>๒๔</sup> ในเรื่องนี้ ดร.บุญย นิลเกตุ กล่าวไว้น่าสนใจว่า “ การพูดถึงสิ่งทั้งดงามในโลกนั้น เราหมายถึงสิ่งที่เนื่องมาจากศิลปะโดยตรง เช่นเดียวกับการพูดถึงโลกแห่งความจริงนั้น เรามักจะหมายถึงความจริงตามทฤษฎีศาสตร์พูดถึงนั่นเอง...ยิ่งกว่านี้เราจะเห็นว่าความงามทางศิลปะนั้นมีได้มีอยู่นอกเหนือไปจากความงามตามธรรมชาติอะไรเลย แม้ว่าศิลปะจะเป็นงานที่มีตัวตน และแม้ว่าจะมีสิ่งทีบอกให้เราทราบถึงธรรมชาติอันแท้จริงก็ตาม แต่มันก็เป็นสิ่งที่เราจะต้องพิจารณากันอย่างละเอียด ขณะเดียวกันวิญญานแห่งการสร้างสรรค์ศิลปะดังกล่าว ย่อมเป็นที่ยอมรับว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งในวงการศิลปะเช่นกัน”<sup>๒๕</sup> ส่วนความงามในมิติทางโลก ได้แก่ความงามที่ชาวโลกพูดถึงหรือเข้าใจกันทั่วไป จากพุทธพจน์และอรรถาธิบายต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาก็กล่าวถึงความงามในทางโลก ทั้งความงามของคนและความงามของธรรมชาติ ไว้น้อยเช่นกัน อันเป็นการยืนยันว่า พระพุทธศาสนามีได้มองข้ามความงามทางโลก และยอมรับความงามทางโลกด้วย เช่น

ก. กล่าวถึงความงามของคน และ ความงามของผิวพรรณ

ข. ความงามของทรวดทรง

ค. ความงามของรูปร่าง

ง. กล่าวถึงความงามของสตรี

จ. กล่าวถึงความงามของสตรี ๕ อย่าง

ตามนัยที่กล่าวมา สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาถือว่า ความงามของวัตถุ หรือความงามในมิติทางโลก เป็นอัตวิสัย และ เป็นสิ่งที่เป็นไปตามการกำหนดของคน ดังที่พระพุทธศาสนาเรียกว่าโลกบัญญัติเท่านั้น นอกจากนี้ ยังอาจกล่าวได้ว่า ความมากมายน้อยของความงามทางโลก หรือ ความงามของวัตถุ ขึ้นอยู่กับความมากมายน้อยหรือความหนาแน่น ความเบาบาง ของกิเลสในจิตใจของคนนั้นๆด้วย หากไม่มีกิเลสเลย ก็ไม่มีความรู้สึกเรื่องความงามทางโลก หรือความงามทางวัตถุเลย สรุปพุทธศาสนา กล่าวคือ ความงาม ๒ ด้าน คือ ความงามทางโลก หมายถึงลักษณะความเป็นจริง ซึ่งเป็นผลมาจากคุณภาพและคุณสมบัติของธรรมที่ปรากฏต่อมนุษย์ผู้ที่มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ ผู้ทรงศีลธรรม ทำให้คนทั่วไปได้มองเห็นว่าเป็นผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุและเพศวัยอย่างชัดเจน ความ

<sup>๒๔</sup> อ่างแล้ว.

<sup>๒๕</sup> บุญย นิลเกษ, สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๔-๕.

งามทางธรรม วัตถุวิสัย ทั้งนี้เนื่องจากคุณภาพและคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ทำให้ทุกคนที่รับรู้ และได้สัมผัสมีความรู้สึกตรงกันและเหมือนกัน ความงามทางโลก หมายถึง ความงามที่เกิดจากกิเลส คือ ความยินดีพอใจมนุษย์ในจิตใจมนุษย์กับคุณภาพ หรือคุณสมบัติของวัตถุ แต่ละคนจึงมีความรู้สึกเกี่ยวกับความงามแตกต่างกันไปตามกิเลสที่ตนมี ดังนั้น ความงามทางโลกจึงเป็นความงามทางจิตวิสัย หรือไม่จริง จึงไม่มีประโยชน์ในทางพุทธ ซึ่งพุทธศาสนาถือว่าความจริงเท่านั้นที่มีประโยชน์ สุนทรียศาสตร์แนวพุทธเป็นลักษณะสุนทรียศาสตร์แบบเจือปน ที่มีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาสู่ประสบการณ์ทางความสุนทรียะ จากคุณค่าในมิติทางโลก และถ้ามีก็เป็นสุนทรียะที่นำไปสู่คุณค่าทางจริยธรรม หรือศีลธรรมของชีวิต ตามมิติและมุมมองในความเป็นศาสนา แนวคิดประสบการณ์ทางสุนทรียภาพทางโลกที่เกิดขึ้นในพุทธศาสนา สร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะขึ้นเพื่อสัการบูชาด้วยความหลากหลายของรูปแบบตามพลังของความศรัทธา ทั้งนี้เป็นรูปแบบศิลปะกลั่นกรองจากจินตนาการในโลกของอุดมคติและการนำศิลปะที่เกิดจากจินตนาการทางอุดมคติลงสู่โลกของความเป็นจริงของชีวิต

## ๒.๒ หลักทฤษฎีความงาม

การตัดสินคุณค่าทางความงามนั้นไม่สามารถใช้กฎเกณฑ์หรือเหตุผลที่เป็นรูปธรรมมาพิสูจน์ได้อย่างคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ จึงทำให้เกิดทฤษฎีในการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะหลายทฤษฎีซึ่งเกี่ยวข้องกับจิตของผู้รับรู้วัตถุทางสุนทรียะและความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองสิ่งนี้ นักปรัชญาและนักสุนทรียศาสตร์ได้เสนอทฤษฎีทางความงามซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปถึงความมีอยู่ของความงามไว้ด้วยกัน ๔ ทฤษฎีคือทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective theory) ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective theory) ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative theory) และทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent theory of value) โดยมีแนวคิดที่ต่างกันดังนี้

**๒.๒.๑. ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory)** ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory) หรือทฤษฎีจิตวิสัย (Subjectivism) เชื่อว่าคุณค่าทางสุนทรียะเป็นคุณสมบัติของจิตที่ตอบสนองต่อวัตถุทางสุนทรียะโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติใดๆของวัตถุทั้งสิ้น นักปรัชญาอัตนัยนิยมจึงเน้นความสำคัญที่ความรู้สึกของตัวบุคคลโดยถือว่า มนุษย์เป็นผู้ตัดสินทุกอย่าง (Man is the measure of all things) และถือว่า ความรู้สึกเกี่ยวกับความงามที่ถูกกล่าวออกมานั้นเป็นเพียงการแสดงออกของความรู้สึกว่าชอบหรือไม่ชอบของผู้พูดเท่านั้น ความงามไม่ได้มีอยู่จริงในวัตถุใดๆ หากแต่อยู่ที่ใจของผู้ชมหรือผู้ฟังเอง ซึ่งทำให้คิดไปว่า ความงามมีอยู่ในวัตถุ คุณค่าทางสุนทรียะคือคุณสมบัติของจิตหรือความรู้สึกตอบสนองทางสุนทรียะของผู้รับรู้ที่มีต่อวัตถุทางสุนทรียะโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติอื่นใดของวัตถุทางสุนทรียะ คุณค่าทางสุนทรียะกับความชอบคือสิ่งเดียวกันนักอัตนัยนิยมบางคนเรียกความชอบหรือความพึงพอใจนี้ว่ารสนิยม (Taste) ดังที่ดูแคลสเปรียบเทียบกับรสชาติของสับปะรดว่า บางคนอาจจะชอบกินสับปะรด แต่บางคนอาจจะไม่ชอบกินสับปะรด แต่มัน

เป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ หากใครจะกล่าวว่า สับปะรดเป็นผลไม้ที่ดีที่สุดที่ตัวเองไม่ชอบกินสับปะรด หรือกล่าวว่าสับปะรดเป็นผลไม้ที่เลว ขณะที่ตัวเองชอบกิน<sup>๒๖</sup>

**เอ. ริชาร์ดส์** (I. A. Richards, ค. ศ. ๑๘๘๓-๑๙๗๙) ได้กล่าวไว้ว่า “ศิลปะไม่มีหน้าที่ในการสอบหรือชี้แจงลักษณะของสิ่งของ แต่มีหน้าที่ทำให้ผู้มีประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์มีสุขภาพจิตที่ดี ความงามของศิลปะจึงเป็นสิ่งไม่ตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ชมแต่ละคน”<sup>๒๗</sup> แต่ชานตาทานากลับมองว่าศิลปะเป็นความรู้สึกของความงามที่แสดงออกมาในวัตถุ (The feeling of beauty objectified) นั่นคือลักษณะอัตนัยของศิลปะซึ่งขึ้นอยู่กับจิตวิทยาของศิลปินไม่ใช่ขึ้นอยู่กับจิตวิทยาของผู้ชมอย่างในทัศนะของเอ. ริชาร์ดส์ ชานตาทานาเห็นว่า ความงามเป็นคุณค่า มันไม่ได้เป็นการรับรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงในสิ่งนั้นๆ ความงามเป็นความรู้สึก เป็นความพึงพอใจของธรรมชาติอันมีลักษณะเป็นอิสระ แล้วมีความโน้มเอียงในการรักษวยร้งามของมนุษย์ ความรู้สึกพึงพอใจนี้จะต้องไม่เป็นผลอันเกิดมาจากประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ หรือของเหตุการณ์นั้นๆ แต่จะต้องเป็นความพึงพอใจในการรับรู้โดยตรงถึงสิ่งๆ นั้นของแต่ละคน<sup>๒๘</sup>

**คานท์** (Immanuel Kant, ค. ศ. ๑๗๒๔-๑๘๐๔) ก็มีทัศนะที่สอดคล้องกันว่า “ความงามเป็นเรื่องของรสนิยมและเป็นคนละเรื่องกับความรู้บางชนิด ที่เราใช้หลักตรรกศาสตร์ตัดสินได้ สุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้สึกและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจของแต่ละบุคคล” คานท์ถือว่าความงามเป็นจิตวิสัย เกิดขึ้นจากความรู้สึกว่างามหรือความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นสื่อกลางระหว่างความเข้าใจกับเจตจำนงหรือระหว่างความรู้สึกที่ได้รับกับจินตนาการ ความเข้าใจเกี่ยวข้องกับความจริง เจตจำนงก็พยายามอย่างอิสระเพื่อความดีความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ย่อมเกี่ยวกับสิ่งงาม ความงามไม่ใช่คุณภาพของวัตถุหรือสิ่งที่คงอยู่ด้วยตัวมันเอง มันเป็นผลิตผลของความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ ความงามจึงเป็นจิตวิสัย แต่ถึงแม้ว่าความงามจะเป็นจิตวิสัยมันก็มีจริงตามสถานะคือเป็นวัตถุวิสัย หมายถึงว่ามันเป็นวัตถุแห่งการพิเคราะห์ อย่างเช่นเมื่อเราพูดว่า ดอกไม้นี้งาม นั่นก็คือเราถือว่า ความงามเป็นคุณภาพของวัตถุ ไม่ใช่เป็นเพียงคิดเอาแต่ความงาม ไม่ใช่เป็นคุณภาพของสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์หรือสิ่งที่คงอยู่ด้วยตัวมันเอง ความชอบใจทางสุนทรียศาสตร์ไม่เป็นที่น่าพอใจ ความงามไม่ช่วยให้สมความปรารถนา ไม่ตอบสนองความต้องการหรือความสนใจขั้นสุดยอด เช่นน้ำตาลเป็นที่น่าชอบใจ แต่มันไม่งาม ความงามแตกต่างจากความดี การกระทำที่มีจริยธรรมคือความดี แต่มันไม่งาม ฉะนั้นความงามจึงแตกต่างจากอรรถประโยชน์อย่างสิ้นเชิง<sup>๒๙</sup>

สรุปได้ว่าแนวคิดของทฤษฎีอัตนัยนิยมเน้นความสำคัญที่ความรู้สึกของตัวบุคคล ดังนั้นมาตรการตัดสินคุณค่าทางความงามจึงไม่ตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับความรู้สึกหรือรสนิยมซึ่ง

<sup>๒๖</sup> จรูญ โกมุตตานานนท์, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๐), หน้า ๘๓.

<sup>๒๗</sup> กิริติ บุญเจือ, ปรัชญาศิลปะ, หน้า ๘.

<sup>๒๘</sup> อ้างแล้ว

<sup>๒๙</sup> นิพาดา เทวกุล, “ธรรมชาติหรือลักษณะทั่วไปของสุนทรียศาสตร์”, (ศิลปกรรมศาสตร์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๓๗), หน้า ๑๘.

<sup>๓๐</sup> พระทักขิณคณาธิการ, ปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๗๙-๒๘๐.

เปลี่ยนแปลงไปตามความชอบของแต่ละคนในแต่ละเวลาและสถานที่ นักอรรถนัยนิยมเชื่อว่า แม้ผลการตัดสินของแต่ละคนจะแตกต่างกันแต่ทุกๆ การตัดสินมีน้ำหนักเท่าเทียมกัน ไม่สามารถตัดสินว่า การตัดสินของใครถูกของใครผิด เพราะการตัดสินของแต่ละคนย่อมถูกสำหรับคนๆ นั้น ผู้ตัดสินย่อมรู้ตัวเองดีว่า มีความรู้สึกตอบสนองทางสุนทรียะอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องส่วนบุคคลของผู้รับรู้แต่ละคนที่มีความชอบแตกต่างกันและไม่สามารถใช้การทดสอบใดๆ มาพิสูจน์ได้ ดังนั้น ปัญหาของทฤษฎีอรรถนัยนิยมจึงมาจากการที่นักทฤษฎีอรรถนัยนิยมให้ความสำคัญกับจิตหรือความรู้สึกของบุคคลเพียงอย่างเดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติอื่นของวัตถุทางสุนทรียะจึงทำให้เกิดข้อโต้แย้งว่า ถ้ามีแต่จิต แต่ไม่มีวัตถุคุณค่าทางสุนทรียะจะเกิดขึ้นอย่างไร อีกทั้งความรู้สึกของผู้ตัดสินแต่ละคนที่แสดงออกมานั้นน่าจะเรียกว่าเป็นการบอกถึงความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อวัตถุทางสุนทรียะ มากกว่าจะเป็นการตัดสินทางสุนทรียะความชอบไม่น่าจะเป็นสิ่งเดียวกับการมีคุณค่าทางสุนทรียะ นอกจากนี้ความชอบของคนส่วนใหญ่ยังมีความยุ่งยากในการพิสูจน์ตรวจสอบหรือตัดสินให้เห็นอย่างชัดเจนได้

### ๒.๒.๒. ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective Theory)

นักปรัชญาทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective Theory) หรือทฤษฎีวัตถวิสัย (Objectivism) เชื่อว่าความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุ (Beauty as quality of an object) และเป็นคุณสมบัติที่ติดตัววัตถุนั้นมาตั้งแต่เริ่มแรก ไม่ว่าเราจะสนใจในวัตถุนั้นหรือไม่ก็ตาม การที่เราให้ความสนใจต่อวัตถุนั้นก็เป็นเพราะเราพบว่า วัตถุนั้นมีความงามอยู่ในตัวของวัตถุเอง เมื่อความงามมีอยู่จริงในวัตถุ เกณฑ์ในการตัดสินความงามจึงมีลักษณะที่แน่นอนตายตัว เพเลโตมิทธรณะว่า “ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งงามจริงๆ แล้ว ความงามต้องอยู่ที่สิ่งนั้นแน่ ถึงแม้ว่าบางคนอาจจะไม่เห็น การที่คนหนึ่งเห็นว่าสิ่งหนึ่งงามอีกคนว่าไม่งามนั้น คนหนึ่งในสองคนนี้ต้องผิด อีกคนต้องถูกนี้หมายความว่า คนบางคนตาบอดในเรื่องความงามและบางคนอาจเห็นผิดที่ว่า สิ่งหนึ่งงามทั้งๆ ที่ไม่มีความงามอยู่เลย”<sup>๓๑</sup> อริสโตเติลก็มีทฤษฎีว่า “สุนทรียธาคู่นั้นมีอยู่จริงโดยไม่ได้ขึ้นกับความคิดของมนุษย์ สุนทรียธาคู่นี้มีมาตรการแน่นอนตายตัวในตัวเอง ดังนั้น ความงามของวัตถุจึงเป็นความสมบูรณ์อันเกิดจากรูปร่าง รูปทรง สี สันที่ประกอบกันอย่างสมดุล กลมกลืน ได้สัดส่วน ความยิ่งใหญ่ของศิลปขึ้นอยู่กับความสามารถในการค้นพบความงามและความกลมกลืน แล้วนำมาถ่ายทอดลงในสื่อต่างๆ ทางศิลปะ”

เซนต์ โทมัส อควินัส (St. Thomas of Aquinas, ค. ศ.๑๒๒๕-๑๒๗๔) ก็มีทัศนะที่สอดคล้องกันว่า “ความงามคือสิ่งที่ให้ความเพลิดเพลิน เมื่อมีความรู้เกี่ยวกับมัน มันให้ความเพลิดเพลินขณะที่รู้ ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์เป็นความรู้ภายใน ความเพลิดเพลินไม่ใช่จะเพลิดเพลินในขณะที่รู้ แต่เป็นความเพลิดเพลินมาจากการที่วัตถุถูกรู้ ความงามรู้ได้ด้วยสติปัญญา มันทำให้จิตเพลิดเพลินเพราะมันเป็นความงามซึ่งมีคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ ความสมบูรณ์ ความได้สัดส่วน และความเด่นชัดซึ่งเป็นความพิเศษที่อยู่ในวัตถุจิตมีความยินดีในสิ่งที่งาม เพราะมันมีความซาบซึ้งในสิ่งที่แจ่มแจ้งแก่มัน ความงามกับความดีโดยเนื้อแท้แล้วเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะทั้งสองขึ้นอยู่กับแบบสัดส่วนลำดับความกลมกลืนความงามขึ้นอยู่กับแบบของวัตถุที่มีความงาม ความดีขึ้นอยู่กับลำดับแห่ง

<sup>๓๑</sup> C. E. M. Joad., **ปรัชญา**, แปลโดย วิทย์ วิศเวทย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๓), หน้า ๒๕-๒๖.

ความต้องการและความอยากรู้อยากเห็นที่ชัดเจน ส่วนความงามนั้นน่าเพลิดเพลีน”<sup>๓๒</sup> สำหรับเบลล์นั้น เห็นว่ารูปทรงแห่งนัยยะ (Significant form) คือสิ่งสำคัญซึ่งเป็นความจริงที่อยู่เบื้องหลังหรือแฝงอยู่ในผลงานศิลปะแต่ละชิ้นและรูปทรงแห่งนัยยะนี้เองที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เราเกิดความรู้สึกทางสุนทรียะ ดังนั้น ผลงานศิลปะจึงเป็นสื่อที่ทำให้เราสามารถเข้าถึงความงามได้<sup>๓๓</sup>

**ซี. อี. เอ็ม. โจด (Cyril Edwin Mitchinson Joad, ค. ศ. ๑๘๙๑-๑๙๕๓)** อธิบายว่า “เราอาจจะตัดสินเรื่องความงามไปต่างๆกันตามที่คนของแต่ละคน แต่นั่นมิได้หมายความว่าความงามเป็นจิตวิสัย เพราะว่าการที่เราพูดถึงสิ่งนั้นสิ่งนี้สวยงามนั้นมิได้หมายความว่า สิ่งนั้นสวยงามเพราะการตัดสินของเรา แต่ว่าเพราะสีของมันสวยงามหรือรูปทรงของมันสวยงามอยู่แล้วต่างหาก เราจึงได้ตัดสินว่า มันสวยงาม”<sup>๓๔</sup> โดยอธิบายเปรียบเทียบว่า “ถ้าภาพเขียนมาดองน่าของราฟาเอลยังคงอยู่ ขณะที่มนุษย์สุดท้ายได้ตายลง มีสิ่งใดในภาพเขียนที่เปลี่ยนแปลงไปหรือสิ่งเดียวที่เปลี่ยนไป คือการซาบซึ้งต่อภาพเขียนได้สิ้นสุดลง แต่นั่นมิได้หมายความว่าคุณค่าทางสุนทรียะของภาพเขียนสิ้นสุดลงไปด้วย”<sup>๓๕</sup> ดังนั้น คุณค่าทางสุนทรียะจึงเป็นคุณสมบัติที่ติดตัววัตถุและเป็นอิสระจากความรู้สึกของบุคคลหรือสิ่งอื่นใดเข้ามาเกี่ยวข้อง นักทฤษฎีปรนัยนิยมมีความเชื่อเรื่องคุณสมบัติทางความงามและการเข้าถึงความงามแตกต่างกันเป็น ๒ แบบ คือ แบบแรกเชื่อว่า คุณสมบัติทางความงามเป็นสิ่งที่พบเห็นและรู้จักได้ แต่ไม่สามารถให้นิยามได้ ไม่สามารถวิเคราะห์หรืออธิบายได้ด้วยคำพูดหรือเหตุผลใดๆ ดังนั้น การจะเข้าถึงการมีอยู่ของคุณสมบัติทางความงามได้ต้องอาศัยอัจฉลิตกัญญาณ (Intuition) ซึ่งเป็นการรู้โดยตรงที่ไม่ต้องใช้เหตุผลหรือหลักฐานที่เป็นรูปธรรม แต่มีความชัดเจนแน่นอน เช่น ทุกคนดมดอกกุหลาบแล้วรู้สึกว่ามีกลิ่นหอม ต้องเชื่อว่ากลิ่นหอมเป็นสิ่งที่มติดอกอยู่ในดอกกุหลาบ แต่ไม่สามารถอธิบายได้ว่ากลิ่นหอมนั้นคืออะไร การตัดสินจึงใช้วิธีตัดสินจากผู้ที่สามารถรู้โดยตรงได้ แบบที่สองเชื่อว่าคุณสมบัติทางความงามเป็นสิ่งที่นิยามได้ และสามารถอธิบายลักษณะได้ ไม่ใช่อัจฉลิตกัญญาณ (Intuition) ดังนั้น ทุกคนจึงสามารถรับรู้ได้เหมือนกัน คุณสมบัติทางความงามเป็นคุณสมบัติทางรูปทรง (Formal properties) เช่น ความกลมกลืนของเสียงดนตรี ความสมดุลขององค์ประกอบต่างๆ ในภาพเขียนหรือสัดส่วนที่ลงตัวในผลงานประติมากรรม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มีเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดและสามารถวิเคราะห์ได้ถ้าผลงานศิลปะชิ้นใดมีคุณสมบัติสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่ใช้ชี้วัดผลงานชิ้นนั้นก็ถือว่ามีความงามโดยใช้ความกลมกลืน (Unity, Harmony) ซึ่งเป็นคุณค่าทางสุนทรียะที่มีอยู่ในผลงานศิลปะทุกประเภทมาใช้เป็นเกณฑ์ตัดสิน<sup>๓๖</sup> สรุปได้ว่า ทฤษฎีปรนัยนิยมเชื่อว่า ความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุเป็นคุณสมบัติที่แน่นอนตายตัว และอยู่ติดกับวัตถุมาตั้งแต่แรก โดยไม่ขึ้นกับความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์และมีเกณฑ์ตัดสินที่แน่นอนตายตัวที่จะใช้ชี้วัดได้ แต่จากการที่ทฤษฎีปรนัยนิยมให้ความสำคัญกับคุณสมบัติของวัตถุทางสุนทรียะเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึง

<sup>๓๒</sup> พระทักษิณคณาธิกร, **ปรัชญา**, หน้า ๒๗๙.

<sup>๓๓</sup> คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

<sup>๓๔</sup> จี ศรีนิวาสนัน, **สุนทรียศาสตร์ปัญหาและทฤษฎีว่าด้วยความงามและศิลปะ**, แปลและเรียบเรียงโดย สุเขาวิน พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐-๒๑.

<sup>๓๕</sup> จรูญ โกมุขรัตนานนท์, **สุนทรียศาสตร์ ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม**, หน้า ๘๖.

<sup>๓๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗-๙๐.

ความรู้สึกของศิลปินผู้สร้างงานและผู้รับรู้ อีกทั้งยังไม่สามารถอธิบายถึงลักษณะของคุณสมบัติทางความงามนั้นออกมาให้ชัดเจนได้ รวมทั้งมาตรการต่างๆ ที่นำมาใช้ตัดสินก็ยังคลุมเครือไม่ชัดเจนและกลายเป็นจุดบกพร่องของทฤษฎีนี้

### ๒.๒.๓. ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative Theory)

**ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative Theory)** เป็นทฤษฎีที่อยู่กึ่งกลางระหว่างอัตนัยนิยมและปรนัยนิยม กล่าวคือ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญทั้งความรู้สึกทางสุนทรียะตามรสนิยมของผู้รับรู้และคุณสมบัติทางความงามของวัตถุในการประเมินคุณค่าทางสุนทรียะโดยเชื่อว่า ความงามไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะจากความรู้สึกของบุคคลผู้รับรู้หรือจากคุณสมบัติของวัตถุเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่เป็นภาวะของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุที่มีปฏิริยาตอบสนองในสัดส่วนพอกัน ดังที่แลงเฟลด์ (Langfeld) กล่าวว่า “ความงามไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้ทำหน้าที่สัมผัสรู้เท่านั้นทั้งไม่ใช่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ถูกสัมผัสรู้อย่างเดียว จะเป็นจิตวิสัยอย่างเดียวก็ไม่ใช่ หรือจะเป็นวัตถุวิสัยอย่างเดียวก็ไม่ใช่ ทั้งไม่ใช่ผลที่เกิดจากการกระทำที่ประกอบด้วยสติปัญญาล้วน หรือจะเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในวัตถุก็ไม่ใช่ แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์ของมนุษย์เรากับวัตถุการตัดสินว่า สิ่งไหนงามหรือไม่งามทางสุนทรียศาสตร์นั้น เป็นการกระทำปฏิริยาระหว่างจิตของแต่ละบุคคลกับสถานการณ์แวดล้อม”<sup>๓๗</sup> ดิวอี้ก็มีทัศนะที่สอดคล้องกันว่า “คุณค่าไม่ได้เป็นจิตวิสัยหรือวัตถุวิสัย แต่ขึ้นอยู่กับ การประเมินผลหรือประเมินค่า ซึ่งการประเมินค่าขึ้นอยู่กับอาเวศ ความปรารถนาและสติปัญญาที่มีความสัมพันธ์กับวิธีการและเป้าหมายการที่จะบรรลุเป้าหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับสติปัญญา การประเมินคุณค่าเป็นการกระทำด้วยสติปัญญา คือหาวิธีการให้มุ่งต่อเป้าหมาย มิใช่เพียงแค่พิจารณาเฉพาะเป้าหมายเท่านั้น การประเมินค่ามีความสัมพันธ์กับชีวิตซึ่งมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีคุณค่าถาวร มีแต่คุณค่าที่เปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับการประเมินค่าที่เปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ด้วยฉะนั้น การประเมินค่าจึงต้องอาศัยเป้าหมายร่วมกันของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน”<sup>๓๘</sup> โดย ซี. ไอ. เลวิส (Clarence Irving Lewis, ค. ศ. 1883-1964) แบ่งคุณค่าออกเป็น ๒ ประเภท คุณค่าประเภทแรกเป็นคุณสมบัติของวัตถุ (คุณสมบัติทางรูปทรง) เรียกว่าคุณค่าดั้งเดิม (Inherent value) คุณค่าประเภทที่สองเป็นคุณค่าของความรู้สึกทางสุนทรียะที่เกิดขึ้นโดยตรงระหว่างวัตถุกับผู้รับรู้ (ความชอบหรือความเกลียดเกล็น) เรียกว่าคุณค่าตามสัญชาตญาณ (instinct value) คุณค่าดั้งเดิมในวัตถุคือสาเหตุอันก่อให้เกิดคุณค่าตามสัญชาตญาณในผู้รับรู้การเกิดขึ้นของคุณค่าตามสัญชาตญาณในผู้รับรู้เป็นที่ยืนยันการมีอยู่ของคุณค่าดั้งเดิมในวัตถุ<sup>๓๙</sup> เลวิสอธิบายว่าคุณค่าทางสุนทรียะไม่ใช่คุณสมบัติของวัตถุที่มีลักษณะเป็นสิ่งที่สมบูรณ์และไม่ใช่ว่าความรู้สึกทางสุนทรียะที่เกิดขึ้นโดยตรงของผู้รับรู้เพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มันคือความสามารถ (Capacity, Potentiality) ของคุณสมบัติของวัตถุ (คุณค่าดั้งเดิม) ที่สามารถก่อให้เกิดความรู้สึกทางสุนทรียะแก่ผู้รับรู้ (คุณค่าตามสัญชาตญาณ) คุณค่าทางสุนทรียะไม่ใช่สิ่งที่มีความในตัวเอง แต่มีลักษณะในเชิงสัมพันธ์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของวัตถุที่มีค่าอย่างหนึ่ง เพราะสัมพันธ์กับความรู้สึกของมนุษย์ ดังนั้น เมื่อมีคนมารับรู้วัตถุ

<sup>๓๗</sup> พระทักษิณคณาธิกร, **ปรัชญา**, หน้า ๒๗๘.

<sup>๓๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๖.

<sup>๓๙</sup> จรูญ โกมุทรัตนานนท์, **สุนทรียศาสตร์ ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม**, หน้า ๙๒.

ทางสุนทรียะ คุณสมบัติทางสุนทรียะจะทำให้คนนั้นเกิดความรู้สึกทางสุนทรียะขึ้น แต่ถ้าไม่มีใครมารับรู้คุณสมบัติทางสุนทรียะยังคงอยู่ในวัตถุ เพียงแต่ไม่ได้ทำให้ใครมีความรู้สึกทางสุนทรียะการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะ มีลักษณะเหมือนการตัดสินความรู้ทางวิทยาศาสตร์โดยทั่วไป คือการใช้หลักฐานจากข้อเท็จจริงยืนยันข้อตัดสิน จะไม่มีจริงมีเท็จ แต่เป็นลักษณะของความน่าเชื่อถือ (Probability) ความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับปริมาณหลักฐานและข้อตัดสินที่มีลักษณะของการคาดการณ์ล่วงหน้า (Prediction) วัตถุทางสุนทรียะขึ้นหนึ่งมีคุณค่าทางสุนทรียะหรือไม่ดูได้จากหลักฐานว่า มีคนรู้สึกทางสุนทรียะหรือไม่เมื่อรับรู้มัน การตัดสินไม่มีจริงมีเท็จ เป็นแค่เพียงความน่าเชื่อถือ ถ้าปริมาณคนที่มีความรู้สึกทางสุนทรียะมาก วัตถุชิ้นนั้นย่อมมีความน่าเชื่อถือได้ว่า มีคุณค่าทางสุนทรียะและมีความน่าเชื่อถือน้อยว่ามีคุณค่าทางสุนทรียะ ถ้ามีปริมาณคนที่มีความรู้สึกทางสุนทรียะน้อย เราสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่า เมื่อมีคนมารับรู้มันจะต้องมีความรู้สึกทางสุนทรียะ และจากการที่หลักฐานซึ่งนำมายืนยันการตัดสินมีจำนวนไม่จำกัดเลวจึงเรียกว่าการตัดสินที่ไม่มีการยุติ (Non-terminating)<sup>๔๐</sup> และในจุดนี้เองก็ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญของทฤษฎีสัมพัทธนิยม กล่าวคือ แม้ว่าทฤษฎีสัมพัทธนิยมจะให้น้ำหนักความสำคัญทั้งตัวบุคคลและวัตถุอย่างเท่าเทียมกันแล้วก็ตาม แต่การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะโดยใช้ปริมาณมากน้อยของผู้ที่มีความรู้สึกทางสุนทรียะนั้นทำให้ไม่สามารถจะกำหนดปริมาณหรือระยะเวลาเพื่อหาข้อยุติในการตัดสินอย่างชัดเจนเด็ดขาดได้

#### ๒.๒.๔. ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value)

ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value) มีความเห็นว่าภาวะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุนั้นมิใช่เป็นตัวความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะเพราะบุคคลทำหน้าที่ให้ความสนใจ ส่วนวัตถุทำหน้าที่เป็นสิ่งที่ถูกสนใจความงามมิใช่ผลลัพธ์ของภาวะความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่ง แต่ความงามน่าจะเป็นสิ่งที่เกิดใหม่โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างของทั้งสองสิ่งนี้เป็นรากฐานรองรับคุณค่า<sup>๔๑</sup> ความงามเป็นอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent thing) จากกระบวนการของการหาคุณค่าความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะซึ่งมีองค์ประกอบหรือเงื่อนไขดังนี้ ประการแรกจะต้องมีตัวประกอบหรือวัตถุ (fact or object) ที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวและเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการหาคุณค่าทางสุนทรียะ โดยอาจเป็นผลงานศิลปะหรือสิ่งของตามธรรมชาติก็ได้ ประการที่สองจะต้องมีตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถพอที่จะตีคุณค่าหรือสนใจวัตถุนั้นเพื่อที่จะให้เกิดความรู้สึกประทับใจต่อวัตถุนั้นในทางสุนทรียะ ประการที่สามจะต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างวัตถุกับบุคคลและความใกล้ชิดดังกล่าวนี้อาจจะเป็นไปทั้งในทางกายและทางใจ กล่าวคือ วัตถุจะต้องอยู่ในตำแหน่งที่บุคคลสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนตัวบุคคลก็ต้องมีจิตใจอยู่ในสภาพที่เหมาะสมที่จะรับรู้หรือสนใจต่อวัตถุนั้นด้วย ประการที่สี่จะต้องมีหลักเกณฑ์บางอย่างสำหรับให้บุคคลใช้เป็นมาตรฐานในการตีคุณค่าทางสุนทรียะ ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้อาจเปลี่ยนไปได้ตามกาลเทศะและเมื่อหลักเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไป การตีคุณค่าทางสุนทรียะของบุคคลนั้นก็ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ประการที่ห้า ถ้าปรากฏว่าวัตถุที่ต้องการหาคุณค่านั้นเข้าหลักเกณฑ์อันเป็นมาตรฐานที่ยอมรับกันทั่วไปแล้ว เราก็ตัดสินได้ว่า วัตถุนั้นมีคุณค่าทางสุนทรียะหรือมีความงาม แต่ถ้าตรงกันข้าม เราก็

<sup>๔๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒-๙๓.

<sup>๔๑</sup> ประเสริฐ ศีลรัตน์, *สุนทรียทางทัศนศิลป์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

ตัดสินได้เหมือนกันว่า ไม่มีคุณค่าทางสุนทรียะ<sup>๒๒</sup> สำคัญของกระบวนการหาคคุณค่าทางสุนทรียะนั้น คือคุณค่าทางสุนทรียะหรือความงามนั้นเป็นผลที่เกิดจากกระบวนการหาคคุณค่า ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มียู่ก่อนคุณค่าทางสุนทรียะมิใช่สิ่งเดียวกันกับสิ่งที่เรารู้ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติของมันในขณะนั้น คุณค่านั้นเกิดจากความรู้จักคุณค่าของเรา ตัววัตถุเองนั้นก็มิใช่ตัวคุณค่า และจะกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักคุณค่าของมันตามระดับความพอใจทางสุนทรียะของเราและเปลี่ยนแปลงได้ตามหลักเกณฑ์ที่ใช้เป็นมาตรฐานในการประเมินคุณค่า แม้ว่าทฤษฎีปฏิบัติการใหม่จะเป็นทฤษฎีที่มีเหตุผลหนักแน่นน่าเชื่อถือเป็นอย่างมากก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อบกพร่องในเรื่องที่ถือว่าความงามเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ระหว่างความสัมพันธ์ของตัวบุคคลและวัตถุ ซึ่งต้องใช้หลักเกณฑ์มากมายมาเป็นข้อพิจารณาประกอบ โดยหลักเกณฑ์ต่างๆเหล่านั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอตามเงื่อนไขปัจจัยของบุคคลผู้ตัดสิน ทำให้ในที่สุดแล้ว เราไม่สามารถหาข้อสรุปที่แน่นอนชัดเจนอย่างเด็ดขาดได้เช่นเดียวกัน

### ๒.๓ ประสบการณ์สุนทรียะ (Aesthetic Experience)

**ประสบการณ์สุนทรียะ** หมายถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับชีวิตของเราจากการที่เราสัมผัสกับวัตถุสุนทรียะ และเมื่อพิจารณาแล้วเกิดจินตนาการที่สร้างความรู้สึกประทับใจหรือความซาบซึ้งใจให้แก่เรา ทำให้เราออกห่างจากโลกแห่งความเป็นจริง เกิดความปิติสุขและความผ่อนคลายชั่วระยะเวลาหนึ่งโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนอื่นใด ประสบการณ์ทางสุนทรียะเป็นการรับรู้ต่อสิ่งต่างๆทั้งจากธรรมชาติและผลงานศิลปะในเชิงความงามหรือเชิงสุนทรียะ การรับรู้วัตถุในเชิงสุนทรียะส่วนใหญ่จะใช้เพียงประสาทสัมผัสสองอย่างเท่านั้น คือตากับหู เช่น การมองภาพเขียน การฟังเพลง การอ่านนิยาย ประสบการณ์ทางสุนทรียะจึงอาจเรียกอีกอย่างได้ว่าการรับรู้ทางสุนทรียะ (Aesthetic perception) ประสบการณ์ทางสุนทรียะไม่ใช่การรับรู้เชิงปฏิบัติ (Practical perception) เนื่องจากการรับรู้เชิงปฏิบัติเป็นการรับรู้ เพื่อมุ่งผลประโยชน์หรือเพื่อใช้สิ่งที่รับรู้เป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมายอื่น แต่ประสบการณ์ทางสุนทรียะเป็นการรับรู้ที่จบในตัวเอง หรือเป็นการรับรู้เพื่อการรับรู้ (Perception for perception's sake) ในการรับรู้อย่างที่จบในตัวเองนี้ ผู้รับรู้จะได้รับความเพลิดเพลินจากการรับรู้<sup>๒๓</sup> ดังที่ค่านที่ไดกล่าวไว้ในหนังสือวิจารณ์ข้อตัดสิน (The critique judgement) ของเขาว่า “ลักษณะพิเศษของความรู้สึกสุนทรียะหรือความพึงพอใจทางสุนทรียะ ก็คือการไม่คำนึงถึงผลได้ (Disinterested) ลักษณะนี้ทำให้ความพึงพอใจทางสุนทรียะแตกต่างไปจากความพึงพอใจอื่นๆซึ่งล้วนแต่มีธาตุของความอยาก หรือพัวพันอยู่กับผลได้ส่วนบุคคลหรือผลดีสำหรับชีวิตทั้งสิ้น”<sup>๒๔</sup> ความแตกต่างระหว่างความพอใจด้านผัสสะ หรือร่างกายกับความพึงพอใจทางด้านประสบการณ์สุนทรียะ หรือการรับรู้ถึงความงามคือความพอใจด้านผัสสะหรือรูปร่าง (Physical) นั้นเป็นความพึงพอใจที่มีการยึดถือตัวตนของเราเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนความพึงพอใจจากประสบการณ์สุนทรียะนั้น เป็นความพึงพอใจบริสุทธิ์ปราศจากการยึดถือในตัวเราของเรา เป็นความพึงพอใจที่

<sup>๒๒</sup> จี ศรีนิวาสนัน, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีว่าด้วยความงามและศิลปะ, หน้า ๓๐-๓๑.

<sup>๒๓</sup> จรูญโกมุทรัตนานนท์, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม, หน้า ๑๗.

<sup>๒๔</sup> กิริติ บุญเจือ, ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,

เรียกว่า Disinterested pleasure คือเป็นความพอใจในสิ่งนั้นในตัวเองโดยไม่มีความคิดเรื่องตัวตนหรือผลประโยชน์ใดๆมาเกี่ยวข้อง<sup>๕๕</sup> การรับรู้แยกออกเป็น การรับรู้ต่อปรากฏการณ์ (Phenomenal) และการรับรู้ต่อกายภาพ (Physics) ของวัตถุการมุ่งสนใจต่อปรากฏการณ์ของวัตถุ ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรีย์ ส่วนการสนใจต่อความเป็นกายภาพของวัตถุ ไม่ได้ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรีย์ ความสนใจต่อปรากฏการณ์ของวัตถุ คือการรับรู้ต่อคุณสมบัติของวัตถุที่ปรากฏต่อประสาทสัมผัสของเรา เช่น คุณสมบัติของเส้นสีรูปทรงในภาพเขียนที่ปรากฏต่อสายตาหรือคุณสมบัติของเสียงในดนตรี ที่ปรากฏต่อประสาทสัมผัส ส่วนการมุ่งสนใจต่อคุณสมบัติทางกายภาพของวัตถุ คือการพิจารณาถึงคุณสมบัติของวัตถุในแง่ของกายภาพ ซึ่งไม่สามารถรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส เช่น น้ำหนักขนาดส่วนผสมทางเคมีหรือความถี่ของคลื่นเสียง เป็นต้น<sup>๕๖</sup>

ฮูม (David Hume, ค. ศ. ๑๗๑๑-๑๗๗๖) มีทรรศนะว่า “ความรู้ที่มนุษย์ได้มานั้นต้องผ่านผัสสะและประสบการณ์ซึ่งรวมแล้วเรียกว่าสัญชาตญาณ (Perception) สัญชาตญาณทำให้เกิดรูปแบบ ๒ ชนิด คือ ความประทับใจ (Impressions) และมโนคติ (Ideas) ศิลปะเป็นจินตนาการและเป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส จึงเป็นจริงเท่าที่สัมผัสรับรู้ศิลปะ จึงเป็นสิ่งสร้างของจิตและการออกแบบธรรมชาติในส่วนภายนอก และละทิ้งส่วนภายในความงาม มิได้เป็นสิ่งที่มียู่จริงในตัวเอง และมีได้มีอยู่ในวัตถุแต่ความงามเกิดจากความหวานไหวของจิต อันมีผลทำให้เกิดเป็นความชื่นชมหรือการดำหนิตีเดียวน”<sup>๕๗</sup> ความงามเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งของชีวิต เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตรื่นรมย์แจ่มใส ถ้าชีวิตมนุษย์ขาดสิ่งนี้ไปเสียอย่างหนึ่งแล้ว ก็คงจะมีแต่ความแห้งแล้งไร้ชีวิตชีวา สุนทรียธาตุในตัวมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความสามารถสองอย่างโดยธรรมชาติ คือ การสร้างสรรค์ทางศิลปะ (Artistic creation) กับการยอมรับทางสุนทรีย์ (Artistic response) นั่นคือสมรรถนะในการสร้างสิ่งที่สวยงามและการรับรู้สิ่งที่สวยงามทั้งจากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือจากสิ่งที่ป็นธรรมชาติก็ตาม ทั้งพฤติกรรมการสร้างหรือพฤติกรรมยอมรับทางสุนทรีย์ เมื่อได้กระทำได้รับรู้ เราเรียกพฤติกรรมเหล่านี้ว่าเป็นประสบการณ์สุนทรีย์ หรือประสบการณ์ทางความงามของมนุษย์<sup>๕๘</sup> ศิลปิน คือ ผู้ที่ใช้อัจฉริยภาพที่สั่งสมมาจากสัญชาตญาณและประสบการณ์ในการค้นคว้าทดลองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งการสร้างสรรค์ผลงานที่มีเอกภาพแห่งความกลมกลืนของจังหวะเส้นสีและสัดส่วนที่มีความประสานกลมกลืนไม่ว่าจะเป็นภาพเหมือนจากฉากในธรรมชาติหรือสิ่งซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นั้นได้ ก่อให้เกิดความพึงพอใจแบบพิเศษหรือเป็นประสบการณ์สุนทรีย์แก่ผู้ชม ทั้งนี้มิใช่ว่าศิลปินเป็นผู้ที่สามารถเลียนแบบได้เหมือนธรรมชาติ หากแต่เป็นเพราะศิลปินได้นำเสนอสิ่งที่ผู้ชมได้มีโอกาสใช้จินตนาการในสิ่งที่เห็นและการที่ศิลปินสามารถถ่ายทอดความงามหรือความจริงสากลออกมาได้ดีอย่างนั้น ก็เพราะศิลปินมีใจที่ติดต่อกับธรรมชาติ ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติจนหลอมตัวเป็นอันเดียวกับธรรมชาติประสบการณ์สุนทรีย์มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากประสบการณ์ปกติทั่วไป คือ เป็นประสบการณ์ที่มุ่งความสนใจที่สิ่งซึ่งมีส่วนประกอบต่างๆที่มีความสัมพันธ์กันภายในขอบเขตของจุดประสงค์ที่เราารู้ได้เป็นประสบการณ์ที่หยุดพักชั่วคราว แล้วสามารถนำมา

<sup>๕๕</sup> นิพาดา เทวกุล, ธรรมชาติหรือลักษณะทั่วไปของสุนทรียศาสตร์, หน้า ๑๙-๒๐.

<sup>๕๖</sup> จรูญ โคมุหรัตนานนท์, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม, หน้า ๑๙.

<sup>๕๗</sup> วนิดา ขำเขียว, สุนทรียศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

<sup>๕๘</sup> ประเสริฐ ศิลรัตน์, สุนทรียทางทัศนศิลป์, หน้า ๖.

ปะติดปะต่อกันใหม่ได้ เป็นประสบการณ์ที่สมบูรณ์ในตัวและเป็นประสบการณ์ที่เป็นอิสระสามารถรู้และจดจำได้โดยไม่ต้องนำไปเกี่ยวกับประสบการณ์อื่น<sup>๔๙</sup> องค์ประกอบของประสบการณ์สุนทรียะประกอบด้วย

๑. สุนทรียวัตถุ หมายถึง สิ่งของใดๆ ที่เกี่ยวกับความนิยมหรือความงามอันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะแก่ผู้รับรู้ แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ สุนทรียวัตถุที่เกิดขึ้นเองในธรรมชาติ และสุนทรียวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น

๒. มนุษย์ผู้รับรู้สามารถแยกออกได้เป็นสองพวก คือ มนุษย์ผู้สร้างสุนทรียวัตถุและมนุษย์ผู้สนใจ โดยมีสุนทรียวัตถุเป็นตัวกลางสื่อถึงกัน

๓. สุนทรียรส หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลของประสบการณ์สุนทรียะที่ช่วยปลุกกระตุ้นจิตใจ<sup>๕๐</sup> เช่น การอ่านนวนิยายซาบซึ้งจนน้ำตาไหล หรือดูภาพยนตร์ที่โศกเศร้า ก็นำใจจนกลืนความรู้สึกไว้อยู่ เป็นต้น ประโยชน์ของประสบการณ์สุนทรียะ คือ ทำให้เกิดให้ความพึงพอใจยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ทำให้ชีวิตมีคุณภาพคุณภาพทางจิตที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์สุนทรียะ จะช่วยให้เป็นผู้ที่มีความอดทนเสียสละ ได้กล้าหาญและมีความกระตือรือร้นในการทำงาน ประสบการณ์สุนทรียะที่เกิดขึ้นร่วมกัน จะช่วยส่งเสริมและเพิ่มพูนความเข้าใจซึ่งกันและกัน ของคนในสังคมและช่วยรักษาความเจ็บป่วยทางจิตใจและอารมณ์ของมนุษย์<sup>๕๑</sup>

สรุปได้ว่า ประสบการณ์ทางสุนทรียะ หมายถึง ประสบการณ์เกี่ยวกับความงามที่ตอบสนองต่อสิ่งที่สัมผัสรับรู้อย่างทันที โดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจต่อสิ่งนั้น เป็นการรับรู้ที่จับมั่นในตัวเอง และเป็นอัตวิสัย ผู้รับรู้จะได้รับความเพลิดเพลินโดยไม่มีการมุ่งหวังถึงประโยชน์อื่นใด จากการรับรู้ต่อสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรงหน้านั้น ประสบการณ์ทางสุนทรียะเป็นประสบการณ์ที่ทำให้กิจกรรมในชีวิตจริงหยุดพักชั่วคราวเกิดอารมณ์ดีมีค่า เคลิบเคลิ้ม เพลิดเพลิน พึงพอใจ ผ่อนคลายจากความตึงเครียดจากภาระต่างๆ ในชีวิต เกิดความสงบสุขและเป็นอิสระ เมื่อพิจารณาวิเคราะห์แล้วผู้วิจัยเห็นว่า สิ่งที่สามารถสร้างประสบการณ์ทางสุนทรียะให้เกิดแก่ผู้ชมได้ โดยก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจความซาบซึ้งกินใจสร้างจินตนาการ ที่ทำให้ผู้ชมออกห่างจากโลกแห่งความเป็นจริงไปสู่บรรยากาศที่ฝันของโลกที่เรียบง่าย ปราศจากความวุ่นวายในชีวิต ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงคุณค่า ในสิ่งที่สามารถสร้างความรู้สึกเพลิดเพลิน พึงพอใจ หรือประสบการณ์ทางสุนทรียะ ให้แก่ผู้พบเห็นและสนใจ แล้วนำมาทำการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปทางสุนทรียศาสตร์ว่ามีลักษณะเป็นแบบใด และมีรายละเอียดเป็นอย่างไร เพื่อสร้างความเข้าใจในประสบการณ์ให้ชัดเจนมากขึ้น

## ๒.๔ สรุป

สุนทรียศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยเรื่องของความงาม คุณค่าแห่งความงามของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ในสุนทรียะนั้นเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าประสบการณ์ โดยมีองค์ประกอบสำคัญๆ คือ

<sup>๔๙</sup>ปรีเปรม อยู่สันติกุล. “สุนทรียทัศน์ของเฮอริมานน์ เฮสเส” , วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ,บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖, หน้า ๒๙.

<sup>๕๐</sup>ประเสริฐ ศิลรัตน์, สุนทรียทางทัศนศิลป์, หน้า ๗-๘.

<sup>๕๑</sup>ปรีเปรม อยู่สันติกุล, สุนทรียทัศน์ของเฮอริมานน์ เฮสเส, หน้า ๒๙-๓๐.

๑. ความรู้สึกทางประสาทสัมผัส เราได้รับความรู้สึกทางประสาทสัมผัสของเสียง และแสง โดยทางหูและทางตา และถ้าปราศจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเช่นนั้น ประสบการณ์สุนทรีย์ก็ เป็นไปไม่ได้

๒. อารมณ์ อารมณ์ที่เป็นสุขหรืออารมณ์เศร้า จะมาสู่เราได้โดยวิธีการทางประสาทสัมผัส เช่น ดนตรี เสียงที่อ่อนนุ่มและยาวนาน จะสร้างความรู้สึกที่เศร้าแก่ผู้ฟัง

๓. ความหมาย ในบางครั้ง ความหมายที่เด่นชัด จะมาสู่เราได้โดยทางเสียง หรือคำ นี่เป็น ความจริงและถูกต้องทางวรรณคดี เพราะในวรรณคดีนั้น คำเป็นสื่อแห่งความหมายมาสู่เรา งานทาง ศิลปะนั้นเปลี่ยนแปลงได้บนพื้นฐานแห่งความหมายที่สื่อมาสู่เรา

๔. ความรู้สึก ประสบการณ์ทางสุนทรีย์นั้นมีใช้สิ่งที่แห่งผาก แต่เป็นสิ่งที่เต็มไปด้วย ความรู้สึก ในกรณีของภาพเขียนลอกแบบบรรพชนชาติ เราได้ประสบการณ์แห่งความรู้สึกที่เหมือนกัน เช่นเดียวกับที่เราได้ประสบการณ์ เมื่อเราเห็นวัตถุที่แท้จริงที่ถูกลอกแบบนั้นตัวอย่าง เช่น คนรักม้าจะ ได้รับความรู้สึกเป็นสุข เมื่อเขาได้เห็นภาพเขียนของม้า และความรู้สึกเป็นสุขนี้สามารถเทียบได้กับ ความรู้สึกเป็นสุขที่เขาเห็นม้าที่แท้จริง

๕. ตัวบุคคล ประการสุดท้าย ตัวของบุคคลเองกลายเป็นผู้ชี้ขาดการรับรู้ประสบการณ์ สุนทรีย์ และเริ่มเข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสิ่งสุนทรีย์นั้น แต่การเข้าร่วมนั้น ตัวบุคคลไม่รู้ เลยกว่าตัวเองกำลังเข้าร่วมกับสิ่งสุนทรีย์นั้น สุนทรีย์ศาสตร์เป็นศาสตร์อันลึกซึ้ง เป็นศาสตร์ที่พัฒนา จิตใจของมนุษย์ และปรับปรุงตนเองให้มีสณนิมสูงขึ้นไป อันเป็นผลส่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักจริยศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรม ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะ ซึ่งมีธาตุแห่งสุนทรีย์ธาตุแฝง อยู่ในตัว รวมไปถึงเป็นการบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงความมีศีล มีธรรม ที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะอีก ด้วย

โดยสรุป คือ ความงามตามหลักสุนทรีย์ศาสตร์เมื่อตัดสินโดยบุคคล อาศัยประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกแล้ว เป็นสิ่งดี งาม มีประโยชน์ เป็นสิ่งเพลิดเพลิน ทำให้กาย ใจ เป็นสุขทุกขณะที่ เสพอารมณ์ความงามในครั้งนั้นๆ